

**SEPA TALU
KAREL JA LENO WESKI
JÄRELTULIJAD**

ARTIKLITE KOGUMIK

2013

TAPA-TALLINN

Koostajad Tiina Männik ja Aivar Reidla

Küljendaja-toimetaja Jana Reidla

Valminud Karel ja Leno Weski järeltulijate suguvõsa kokkutulekuks

Maarja Magdaleena ja Voore Külalistemaja

13. juuli 2013

SISUKORD

EESSÕNA (T. Männik)	4
Sepa talu alguse lugu (J. V. Veski).....	6
SEPA talu järeltulijad	7
TANI talu järeltulijad	8
Põlendiku talu saatus	9
Mällo talu saatus	10
Tani talu järeltulijaid fotodel (L.Lepasalu, L. Lepasalu)	11
Peetsu talust ja elust Maarja-Magdaleenas enne II Maailmasõda (E. Pärnits)	14
KAASIKU talu järeltulijad	18
Kaasiku talu ja tema pere kujunemine (J. V. Veski)	19
Kustase Juhan, tema esivanemad ja lapsed (J. Mägiste).....	23
Veskite tulemine, taastulemine ja olemine Hellenurme vesiveskis (M. Juske)	28
TARTO talu järeltulijad	34
Tarto talu 141 aasta lugu (P. Kull)	35
KIVI talu järeltulijad	40
Kaljo Lombi mälestusi oma elust (K. Lomp).....	42
LISA: TALUKAARDID MAA-AMETI REGISTRIST 1935–1939	47
PEETSU talu	48
SEPA ja AIDA talu	49
SEPA, KIVI, AIDA ja KONDI (TANI) talu	50
TARTO talu	51

EESSÕNA

Oma pere mineviku ja sugulaste teadmine-tundmine on üks osa oma maa ja rahva ajaloo tundmisest. Suurel osal kaasaja lastest on võimalik teada ja tunda oma vanavanemaid ja eeldus tulevikus näha oma lapselapselapsigi. Seega on võimalik teada ja tunda seitset põlve oma sugupuus.

Niisiis võiks Veskite (Sepa seltsi) tänane kõige vanem põlvkond teada ja tunda neid esivanemaid – oma vanavanemaid, kellest me oleme oma sugupuud lugema hakanud. Kahjuks ei olnud paljusid neist näinud isegi meie vanemad, kellele nad olid vanavanemad. Seega on meil võimalik kasutada ainult napppe mälestusi ja mälestuste mälestusi, et püüda aru saada, kuidas sel ajal elati.

Kõik meie esivanemad elasid mõisatelt väljaostetud taludes. Imetlust väärrib nende inimeste julgus ja tarkus talude väljaostmisel. Ostjad olid ju sageli noored mehed (Kaasiku talu, Tarto talu). Summad olid selle aja kohta tohutud. Milline riskijulgus oli võtta endale selline suur kohustus – maksta mõisale võlga järgnevad 15 aastat, sest lepingud olid tehtud enamasti 15 aasta peale. Samal ajal vajas ka talu arendamiseks raha.

Taluperemehe seisus andis inimesele võimaluse ise mõelda ja planeerida, otsustada ja teha ning lõpuks ka näha oma töö tulemusi ja vastutada enda tehtu eest. Sellisel hulgal mõttevaid, vastutustundlikke, teovõimelisi inimesi ei ole meie maal enam viimase poole sajandi jooksul olnud. Taluperemehe seisus andis peremehele ja kogu tema perele erilisel väärika hoiaku, mida võime imetlusega vaadata vanadelt piltidelt.

Kui me vaatame maakivist tehtud talude veel säilinud tootmishooneid (ka säilinud varemeid), mis on nii iseloomulikud Tartumaa taludele, näeme meie esivanemate mitme põlve põlistatud tohutut tööd. Tööd, mida sel ajal tehti ju ainult oma mõistuse ja kätega.

Tartumaa talud on kõik üles tähendatud 1939. aastal avaldatud raamatus “Eestimaa talundid. Tartumaa”. Sealt on näha, et Sepa talust alguse saanud perest tulid perenaised ja peremehed paljudesse lähematesse ja kaugematesse Tartumaa taludesse. Algul lähematesse: Tani, Kaasiku, Tarto ja Kivi. Juba järgmise põlvkonnaga lisandusid Kustase talu ning veidi kaugemal asuvad Peetsu, Mällo ja Möldre talu ja paljud teised. 1930. aastate lõpuks olid need kujunenud tugevateks ja teovõimelisteks. Sepa seltsi inimesed ei pidanud eeskujulikult ainult oma talu vaid löid kaasa ja arendasid kohaliku elu erinevatel aladel. Moodustati kohaliku elu edendamiseks vajalikke seltse ja ühinguid, lauldi laulukoorides.

Veskite õnneks on meie suguvõsas on olnud inimesi, kes on osanud ja pidanud vajalikuks panna mälestustes kirja oma perekonna lugu. Meie vanema põlvkonna peaaegu igas peres oli Johannes Voldemar Veski “Mälestuste raamat”, millest on palju abi olnud sugupuukoostamisel ja meie esivanemate eluolu mõistmisel. Hilisemast ajast täiendab seda Julius Mägiste kaasahaarav raamatuke “Noorusaja tallermaa ja külarahvas”. Imetlusväärne on see eriline austus, armastus ja hellus, millega ta räägib oma noorusaja kodust, elust ja inimestest. Eriline leid on Erich Pärnitsa mälestused, milles ta kirjeldab oma kodutalu Peetsu arengut eeskujulikuks taluks ja selle hävingut okupatsiooni ajal. Hellenurme veski loo on kirja pannud Mae Juske, Tarto talu loo Peedu Kull, oma elu ja töö Kaljo Lomp. Sugulased toob meile kõigile lähemale Linda ja Lembit Lepasalu koostatud fotolugu oma esivanematest.

On hea, et leiame ka kirjapandust kinnitust vanematelt kuulnud juttudele oma kodukandi töödest ja tegemistest. Noorem põlvkond võibolla ei tea, et inimesi kutsuti ikka talude nimede järgi – olid Tani Ludvi, mitte Ludvig Rätsep; Kivi Julius, mitte Julius Annuk; Kaasiku Otto, mitte Otto Veski. Inimestest ja nende tegemistest räägiti ikka lugupidamise ja austusega. Oli juttu talu töödest ja tegemistest, kuid ei meenu, et oleks kurdunud tööde raskuse ja hirmsa kiiruse üle. Talu töö oli nende inimeste elu ja elu ei lähe ju edasi ahastamise ja kurtmisega. Igapäevase töö kõrval jätkus aega ja jõudu sugulaste ja teiste ümberkaudsete peresündmuste tähistamiseks. Seda tehti nii, et oli, mida meenutada veel paljude aastate taha. Inimeste kaasalöömine laulukoorides, näitemängudes oli iseenesest mõistetav. Oma vanematest, oma õdedest, vendadest on alati räägitud helluse ja austusega. Sel ajal ei räägitud pereväärtustest, need olid olemas. Ja mis on eriti tähti – oma lastele püüti anda eluks vajalikku haridust ja inimesed tundsid hariduse vajalikkust. Neis taludes pandi alus meie kõikide eluteele ja tõekspidamistele.

Loodame, et meie Veskite (Sepa seltsi) kokkutulek ja mõned kokku kogutud mälestused annavad meile kõigile tõe mõelda ja meenutada ning omalt poolt tulevastele põlvedele kirja panna enda ja oma esivanemate elu ja tööd. Meie elu lugu ei alga ju ainult meiega. Selle ees on meie esivanemate pikk lugu. Iga noor inimene saab kunagi vanemaks ja tahab teada, mis ja kuidas oli enne.

Tiina Männik

Juulis 2013

Veskite kokkutulek 2010. aastal Peedu talus.

Johannes Voldemar Veski
1950. aastail.

Foto TÜ raamatukogu

SEPA TALU ÄLGUSE LUGU

Johannes Voldemar Veski*

Minu [Johannes Voldemar Veski] isa Gustav Veski on sündinud 16./18. detsembril 1849. a. Tartumaal Kaiavere kogukonnas Kõrenduse külas Sepa talus.

Tema vanemad Kaarel ja Leenu Veski olid sinna tulnud, nagu mõnelt poolt oletatakse, Pajusi vallast Põltsamaa kihelkonnast. Oma uues asukohas Sepa talus olid nad hakanud põllupidamist võrdlemisi varemalt arendama ja korraldama kui teistes tol ajal asustatud taludes. Sellest võib arvata, et vanaisa pidi olema nähtavasti jõukam mees. Kuulu järgi olevat ta oma talu eest mõisnikule maksnud 700 rubla. Talutööd aitasid teha lapsed – kaks poega ja kolm tütar – ning algul ka palgalised.

Vanem poeg Jaan, kes päris hiljemini isatalu, kosis enesele abikaasaks Loviisa Aidniku. Sellest abielust sündisid Tütred Aliide ja Alviine ning pojad Julius ja Armin. Viimane oli agar kohapealne seltskonnategelane. Mõlemad pojad surid varakult.

Kolmest Sepa talu tütrest, Kaarli ja Leenu lastest, said taluperenaised. Loviisa läks mehele Tartu talu omanikule Hindrik Jakovitsale. Sellest abielust sündisid poeg Julius ja tütar Aliide. Tartule tuli koduväiks Tõnis Männik. Tema abielust Aliidega sündisid kolm tütar (Linda, Asta, Aino) ja kaks poega (Erich, Paul). Tütar Aino jäi oma perekonnaga elama sünnitallu Tartule.

Õde Leenu abiellus Tani talu omaniku Kaarel Rätsepaga. Neil olid kaks tütar (Leena, Juuli) ja neli poega (Hindrik, August, Ludvig, Karla). Tütar Leena abiellus taluomanik Nikolai Pärnitsaga, nende perekonnas sündisid kolm poega ja neli tütar. Tütar Juuli läks mehele Aroldile. Hindrik oli taluomanik ja seltskonnategelane Varnjas, tal olid kaks tütar ja mitu poega. August läks koduväiks Mällo külla Arukülas. Nende perekonnas olid kaks poega ja üks tütar. Noorem poeg Karla uppus Venemaal.

Sepa talu noorim tütar Juuli sai Kivi talu peremehe Jaan Annuki abikaasaks. Nende poeg Julius jäi isatalu pidajaks ja abiellus naabertalu tütre Helmi Altegrenzmänniga. Sellest abielust sündisid kaks tütar (Magda, Õie) ja poeg Jaan. Juliuse õde Hilda sai Raigastveres Möldri talu peremehe Julius Lombi naiseks. Neil olid kolm poega (Albert, Heino, Kalju). Julius Lombi vend Armin oli Tartus tuntud fotograaf.

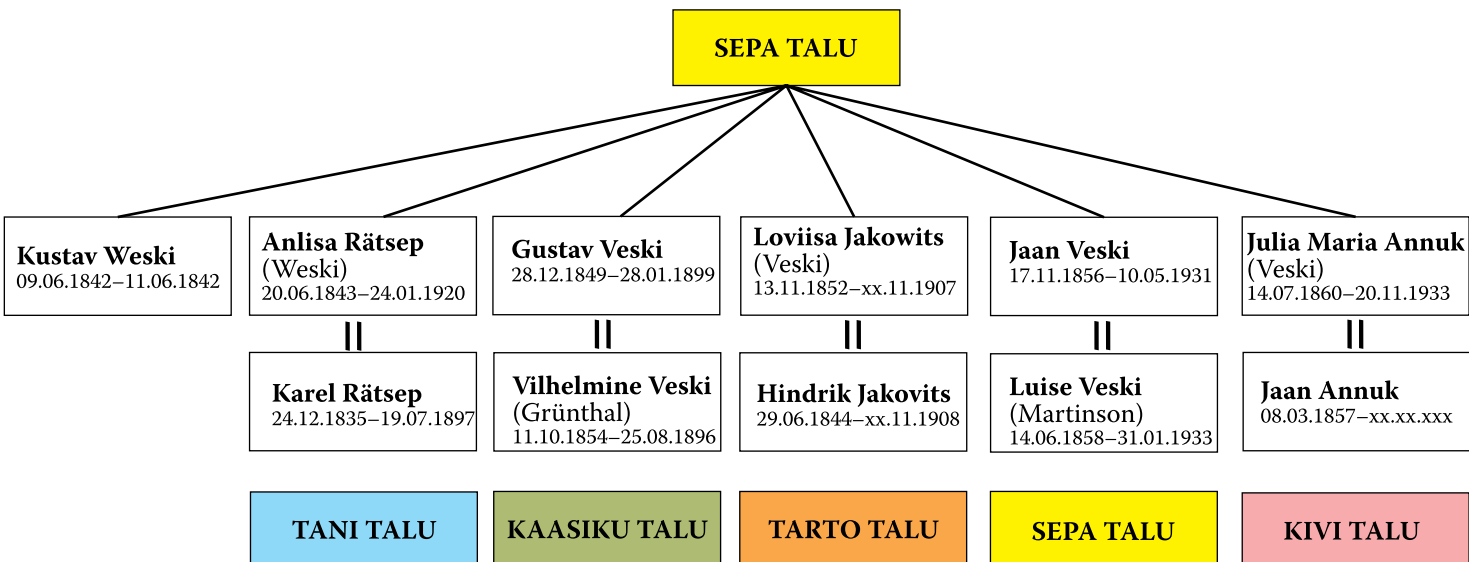
Sepa talu nooremal pojalt Gustavil tuli oma elamine väljapoole vanematekodu rajada.

*Väljavõte raamatust: J. V. Veski. Mälestuste raamat. Tallinn: Eesti Raamat 1974, lk 17–19.

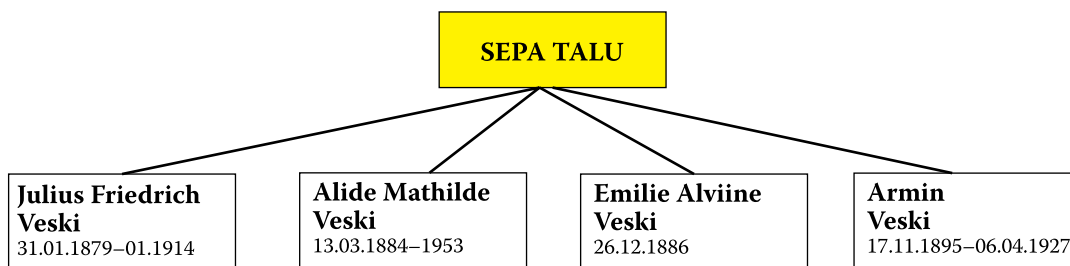
Johannes Voldemar Veski (1873–1968), keeleteadlane, eesti keele professor Tartu Ülikoolis, tegi ära märkimisväärse töö oskussõnavara loomisel ja keelekorralduses, oli muuhulgas 1946–1968 Emakeele Seltsi esimees.

SEPA TALU JÄRELTULIJAD

Karel Veski
05.09.1821–19.07.1897 = **Leno Veski**
17.01.1822–04.07.1911

Jaan Veski
17.11.1856–10.05.1931 = **Luiise Veski (Martinson)**
14.06.1858–31.01.1933

Taluomanikud 1939. a andmetel*

Veski, Aliide

Sepa talu nr 14; kinnistu nr 1336

talu suurus 53 ha.

Sünd. 26.3.1884 Kudina v.; isa Jaan, ema Luise; tegev naiskodukaitses ja kodukaunistamise komitees. Talu om. 1931. Põldu 24, heina- ja karjam. 25 ha. Karil. 13 (10 l.) hob. 3. Palgalistena 3 aastateen. ja päevalised.

*Allikas: Eesti talundid. Tartumaa. Koost. I. Lilles, A. Peda, A. Selgis ja E. Sepp. 1939.

TANI TALU JÄRELTULIJAD

Karel Rätsep
24.12.1835–19.07.1897
=
Anlisa Rätsep
(Weski)
20.06.1843–24.01.1920

TANI TALU

Leena Maria Pärnits (Rätsep)
30.05.1865–15.04.1955
=
Nikolai Aleksander Pärnits
15.05.1861–27.09.1915

Miina Loviisa Rätsep
21.04.1871–19.06.1871

Hindrik Rätsep
xx.09.1872

Ludwig Rätsep
17.11.1875

Julie Lowiisa Arold (Rätsep)
19.03.1879–

Karl Johannes Rätsep
01.06.1882–1914

Taavet Arold
23.12.1864–02.10.1938

Ida Rätsep
01.04.1885–11.07.1941

Anna Natalie Rätsep (Kimmenthal)
23.04.1871–10.01.1930

Alide Käba (Pärnits)
06.02.1889–21.02.1963

Bernhard Pärnits
26.01.1891–1932

Artur Pärnits
01.10.1892–

Elviine Alviine Laisk > Kalm (Pärnits)
09.06.1896–

Julie Laisk > Kalm (Pärnits)
20.01.1898–

Meeta Johanna Toots (Pärnits)
15.09.1903–

Elmar Pärnits
08.04.1900–03.1902

Erich Pärnits
22.05.1907–06.06.1994

Erich Rätsep
14.03.1897–

Richard Rätsep
11.02.1899–14.12.1978

Alidia Hildegard Rajamäe (Rätsep)
16.03.1910–

Martha Therese Rätsep
19.03.1904–14.07.1907

Aino Rätsep
16.01.1907–

Ilmar Rätsep
07.03.1908–

Heino Rätsep
07.03.1908–05.10.1919

Anita Rätsep
16.04.1911–11.07.1941

Kaljo Rätsep
19.03.1917–

Heino Rätsep
23.09.1919–

Olev Rätsep
13.08.1923–

Hans Käba
10.06.1883–

Ida Johanna Pärnits (Kärja)
23.02.1898–12.12.1992

August Aleksander Laisk > Kalm
14.03.1891–

Johann Friedrich Laisk > Kalm
20.01.1894–

Alexander Toots
10.07.1898–1941

Elmi Pärnits /Kohl (Lübek)
19.10.1910–13.03.2003

Selma Rätsep (Koch)
28.01.1900–11.07.1941

Heldi-Johanna Rätsep (Laumets)
12.01.1913–15.12.1988

Eduard Rajamäe
1899–

Taluomanikud 1939. a andmetel*

Pärnits, Erich

Madli talu nr 84; kinnistu nr 127

taluu suurus 26 ha

Peetsu-Ummut talu nr 85 ja 86; kinnistu nr 121

taluu suurus 32 ha

Sünd. 22.5.1907 Kudina v.; isa Al-der, ema Leena;

abiel. Helmi Lübekiga al. 1934; lapsed Ülo ja Vello, tegev seltsides. Talu om. 1929. Põldu 26, heina- ja karjam. 26 ha. Karil. 16, hob. 4, sigu 25. Aastateen. 4.

Rätsep, Ludvig

Tani (Kondi) talu nr 25; kinnistu nr 1353

suurus 51 ha.

Sünd. 29.11.1875; isa Kaarel, ema Liisa. Põldu 25, karjam. 4 heinam. 3 ha. Karil. 13, hob. 3. Aastateen. 2

Rätsep, Richard

Mällo talu nr 31; kinnistu nr 2680

taluu suurus 44 ha

Sünd. 23.2.1899 Kudina v.; isa Abram, lesk. Lõpetas Tartus kaubanduskooli. Olnud Vabadussõjas. Talu peab al. 1935. Lehmi 9, hob. 3. Öunap. 50, marjap. 40.

Aastateen. 1. Omab 2 niidu- ja külvimasina.

PÕLENDIKU TALU SAATUS**

Tartumaal Kavastu vallas Põlendiku talus mõrvasid hävituspataljonimehed 11. juulil 1941 taluperenaise, 55-aastase Ida Rätsepa ja tema 30-aastase tütre Anita Rätsepa. Vääruslikum varandus rööviti, siis süüdati taluelamu ja visati ema ja tütre laibad leekidesse. Hävituspataljoni jõugust saadi hiljem teha kindlaks Kasepää vallast pärit venelased Egupkl Djukov, Feodor Djukov, Neofit Djukov, Grigori Morozov, Gerassim Jerssov, Aleksei Belov ja Vassili Kuznetsov.

*Allikas: Eesti talundid. Tartumaa. Koost. I. Lilles, A. Peda, A. Selgis ja E. Sepp. 1939.

** Allikas: <http://www.hot.ee/ajalugu08/terror1941.htm>

MÄLLO TALU SAATUS*

Anna Natalie Rätsep

Foto: www.geni.com

Talus peeti omal ajal küla kõige suuremad pulmad ja muud peod. Talu on olnud seltsielu keskpunkt, aidas oli tantsuruum, toad majas läbikäidavad ja suuri laudu oli võimalik nii paigutada, et need olid läbi mitme toa.

Mällo talu rajati 1869. aastal. Rajaja suri 29-aastaselt ja edasi läks talu Anna ja Aabrami kätte. Vana väikest maja pole enam säilinud. Praeguse vanaperenaise Ene Kalamehe isa Richard oli Anna ja Aabrami poeg ja päris talu. Kokku oli Annal ja Aabramil viis last, neist kaks surid noorena. Richard jõudis ehitada maja ja aida, kuid 1945. aastal viidi ta Siberisse ning naine ja lapsed 1949. aastal järele. Kokku oli Mällo talu rahvas Siberis kaheksa aastat, isa Richard oli Vorkuta laagris üksteist aastat. 1956. aastal tuli ta oma perele Novosibirski oblastisse järele.

August Abram Rätsep

Foto: www.geni.com

Vahepeal oli talus olnud kolhoosi kontor, kanala, viljaait. Pere ostis maja ja aida tagasi. Kanasõnnik oli hävitanud nii põrandad kui ka osa seinu. Pere elas maja ülemisel korrusel. Vahepeal taheti maja koost lahti võtta ja Mustveesse viia, küla aga korjas selle vastu allkirju ja maja jäi paika. “Ime, et inimesi kuulda võeti,” ütles vanaperenaine.

Mällo talu renoveerib praegu neljas põlvkond, talus on sündinud juba ka viies põlvkond – Katrini ja Maidu lapsed Mathilda ja Mattias Kalamees.

*Allikas: Helve Laasik, Haruldaste roosisortide kasvataja edendab külaelu, Vooremaa 27.09.2008. <http://www.vooremaa.ee/contents.php?cid=1000896> (11.07.13)

TANI TALU JÄRELTULIJAJD FOTODEL

Linda Lepasalu, Lembit Lepasalu

Käesoleva kirjatöö eesmärgiks on koondada perekond Lepasalu käes olev vanem pildimaterjal ja täiendada fotosid meenutustega.

Esimene foto on meie vanim, seal poseerib Leena Maria Pärnits. Leena oli Linda Lepasalu (Kalm) vanaema. Sugupuust näeme, et Leena oli pärit paljulapselisest perest. Ta abiellus 1888. aastal Nikolai Pärnitsaga, jäi varakult leseks ja pidas Peetsu talu oma pere ehk kaheksa lapsega. Leena oli viimane, kes elas Peetsu talus, oma toas, kuid hiljem oli ta siiski sunnitud kolima tütre Elviire juures, sest ta lihtsalt aeti kodukohast minema.

Sellest põlvkonnast mäletab Linda Lepasalu Ludvig Rätsepä Tani Talu peremeest ja Julie Aroldit ja tema meest Taavet Aroldit, kes oli Pataste kõrtsi omanik. Tänapäevaks pole Pataste kõrtsist järel isegi varemeid.

Leena Pärnitsa vanim tütar oli Aliide Käba (Pärnits). Abielumise järel asus ta elama Tallinnasse, kus töötas oma õmblustöökojas. 1944. a., emigreerus Aliide kogu perega (foto 2) algul Rootsi ja siis Kanadasse, seal jätkas ta tööd õpitud erialal. Aliide tütar Aino Kurg (Käba) oli Torontos klaverikunstnik ja klaveriõpetaja. Aino abiellus eestlasest advokaat Kustav Kurega. Nende peres oli üks laps.

1. Leena Maria Pärnits (Rätsep) Kareli t (1865–1955)

2. Aliide Käba, Aino Kurg, Hans Käba

Leena teine laps Bernhard töötas õpetajana, tal oli 2 last: Ilmar ja Helga. Bernhard (foto 3) suri noorelt.

Väga kireva elulooga oli Artur Pärnits (foto 4). Artur läks tsaariajal Venemaale, kus sai metsanduse alal erihariduse mingi aristokraadi stipendiaadina. Ta tuli tagasi Eestisse ja

3. Bernhard Pärnits

4. Artur Pärnits

võitles Esimeses Maailmasõjas. Artur ei uskunud aga eestlaste võitu Vabadussõjas ning suundus Venemaale kus ta vangistati ja nõukogude ajal repressseeriti. Artur abiellus hiljem venelannaga, poeg Boris elab Moskvas ja on ka meid külastanud.

Leenal sündisid veel tütreid Elviire Alviine ja Julie (foto 5). Elviire, õppis õmblustööd, abiellus metsavaht August Kalmuga, peres oli 5 last. Elviire oli koduperenaine ja August Kaiavere metsavaht. Kuna August oli leppimatu salaküttide ja metsavaraste vastu aeti ta nõukogude ajal Kaiaverest minema. Pere läks Laeva valda, seal töötas August metsatöölise ja tallimehena. Noorukieas kaotas Elviire kuulmise kuid õppis huultelt lugemise. Elviire oli Linda Lepasalu (Kalm) ema ja Lembit Lepasalu vanaema.

5. Perekonnad Kalmud. Vasakult August ja Johannes. Elviire Kalm, süles Linda Lepasalu ja Julie Kalm kelle süles on Meeta Kalm

6. Vasakult, Johannes Kalm, Julie Kalm, Erich Pärnits

Julie aga abiellus Augusti venna Johann Kalmuga (foto 6). Nad elasid Tartus ja teenisid leiba rätsepatööga. Sõja ajal kaotasid oma nad kodu. Julie oli see vapper naine, kes tuli nõukogude okupatsiooni ajal päästma Peetsu kodutalu uusmaasaajana. See sai talle saatuslikuks, sest tervis ei pidanud vastu ja kõigest tuli loobuda. Johann ehitas koos Erich Pärnitsaga Tartusse maja, Kesk tänav 21. Selles majas on elanud ja elavad ka tänasel päeval paljud meie sugulased. Johannest kutsuti hellitavalt onu Jussiks, ta oli mees, kelle suust kurja sõna keegi ei kuulnud.

7. Meeta Toots (Pärnits), poeg Uno ja Aleksander Toots

Leena tütar, Meeta Pärnits (foto 7), abiellus Aleksandriga, Sarakuse kooli (Mäksa vald) juhatajaga. Aleksander tapeti Saksa okupatsiooni ajal ateistlike loengute pidamise eest. Meeta oli koduperenaine ja töötas nõukogude ajal pangaametnikuna. Neil oli 3 poega, kellest 2 väiksena surid. Poeg Uno töötas pikka aega Eesti Elektrivõrkudes releetalituse ja automaatikaosakonna juhatajana.

8. Erich Pärnits

Erich Pärnits (foto 8) oli Leena noorim poeg, kellest sai hiljem Peetsu talu peremees. Erich Pärnitsa elu oli kirev ja traagiline. Erich pidas talu sellisel moel, et Eesti Vabariigi aja lõpul kujunes sellest näidistalu, seal praktiseerisid paljud põllumajanduskoolide õpilased. Sellele tegi lõpu nõukogude võim. Erich kaotas kõik. Ta viibis Venemaa erinevates kinnipidamiskohtades ja vangilaagris. Vabanedes töötas Erich Tartus vabrikutöölisena. Erich kirjutas oma üleelamistest Venemaal ka mälestused, mida soovitame kõigil lugeda.*

Fotol 9 on Linda Lepasalu (Kalm) Elviire Kalmu tütar koos abikaasa Paul Lepasaluga. Linda õppis arstiks, ta oli kauaaegne ja hinnatud jaoskonnaarst Tartus, Tammelinnas. Samuti hoolitses ja hoolitseb ta omakasupüüdmatult kõigi oma lähedaste ja sugula-

9. Linda ja Paul Lepasalu

10. Meeta Rohumäe (Kalm)

laste eest. Paul oli õpetatud agronoom, kaitses majandusteaduste kandidaadikraadi ja töötas põhiliselt Eesti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudis mehhaniseerimise osakonna juhatajana. Linda pojad on Villu ja Lembit.

Meeta (foto10) oli Kalmude pere vanim laps, ta abiellus asundustalunik Leonhard Rohumäega. Meeta tegeles maatöö ja laste kasvatamisega. Peres neli last.

11. Alma Mitt (Kalm)

12. Heino ja Helga Kalm

Alma Mitt (foto 11) oli isa Augusti järglasena tegev metsanduses, alustades metsavahina ja lõpetades arveametnikuna. Tema abikaasa on Arno Mitt, peres kaks tütar.

Heino Kalm oli Elviire noorim poeg (foto 12). Heino abiellus Helgaga, pojad on Helmut ja Aivar. Heino töötas Tartu mööblivabrikus ja ehitas Nurme tänavale individuaalmaja.

*Väjavõtet Erich Pärnitsa mälestustest saab lugeda käesoleva kogumiku järgnevatelt lehekülgedelt. (Toimetaja märkus)

PEETSU TALUST JA ELUST MAARJA-MAGDALEENAS ENNE II MAAILMASÕDA

Erich Pärnits*

Sündinud olla ma 9. mail 1907. aastal (praeguse kalendri järgi 22. mail) Tartumaal Kudina vallas Peetsu talus. Paljulapselises talupidajate perekonnas kaheksanda lapsena.

Isa: Nikolai Aleksander Pärnits. Ema: Leena (sünd Rätsep). Õed, vennad: Alide, Bernhard, Artur, Elvire, Juulie, Elmar, Meta ja mina (viimase lapsena perekonnas) Erich.

Isa suri 1914. a., kui sai tugeva löögi rehepeksu ajal hoburakendilt aisa otsaga rindu. Aurukatlast lasti vilet ja hobune ehmus. Isa oli selle aja kohta küllalt hea haridusega ja selle aja kohta püüdlik põllumees. Püüdis ka oma lastele anda võimalikku haridust: Alide sai õmbluskooli kutse, Bernhard kooliõpetaja kutse, hiljem valla sekretär kuni surmani 1925. a. pimesoole põletiku löikusel. Artur Venemaal Porhovis metsaülemaks, Elvire [õppis] õmbluskool[is], Juulie kreiskool[is], Elmar suri noorelt, Meta [õppis] kommertskeskkool[is]. Aga et selle[1] ajal kui mina hakkasin koolis käima, oli isa surnud ja sõja aeg, läksin kooli 1916 ja lõpetasin selleaegse kõrgema algkooli s.o. 6 klassi ja seda viie talvega (4. ja 5. klass ühe talvega). Hiljem käisin omal algatusel põllumajanduskursustel kahel korral Vahi põllutöökoolis [...] raamatupidamiskursustel ja seejärel pidasin talu raamatupidamist Peetsu talus 1929.–1940. aastani.

Kui ma vähegi kaela kandma hakkasin, hakkasin õe Metaga ühes karjas käima. Et ema pidas talu ilma oma meespereta (suvel oli tavaliselt suvepoiss), siis tuli mul juba 13–14 aastasel põllutööst osa võtma hakata, küll künni-, külvi- ja niidumasinaga töötamisel.

1928. aasta tuli olla Eesti kaitseväge teenistuses. Suurem osa teenistuse ajast olin Värskas Ratsaväe laagri ehitustöödel tislari töökojas. Peamiselt akende ja uste töödel ja sai ka muidugi muud mööblit tehtud.

Peale kaitseväge teenistusest vabastamist tuli hakata täielikult talupidamist juhtima. Selleks ajaks olid ka õed kõik kodust lahkunud ja omad pered moodustatud. Olime emaga kahekesi ja tuli ka võõrast tööjõudu kasutada. Et talul olid väga kehvad maad, tuli esimese asjana teha maaparanduse plaan. See sai kohutav. 40 ha oli planeeritud 19 km kraave, nii dreene kui lahtiseid. Et endised paljud põllud olid liivakingud, vähe viljakad ja nendele sai umbes 4 ha istutatud männimetsa (mis on praegu juba peenpalgi jämedune). Tuli kaevata kraave käsitsi ja laduda torusid, et madaloo karjamaadest teha põllumaad. Muidugi teha sai väikene osa nendest. Praeguseks on selle talu maadest suurem osa võssa kasvanud, muidugi ka parandatud kraavitatud osa.

16-aastaselt hakkasin tuletõrjeühingu liikmeks, samal ajal ka tegutsesin laulukooris ja näiteringis ja ka mitmes ühingu juhatuses või revisjonikomisjonis. Aga suurema osa ajast, mis jäi talupidamisest vabaks, oli tuletõrje. 1935. aastast olin Maarja-Magdaleena tuletõrje ühingu esimees ja hiljem ka ühingu tuletõrje pealik. Tuletõrjekooli lõpetamisel ja 1940. aastast valla tuletõrje juht, kompanii pealik kuni mobilisatsioonini 22. juulil 1941.

*Väljavõte Erich Pärnitsa (22.05.1907–06.06.1994) mälestustest. Käsikiri Ülo Pärnitsa valduses.

Peamiseks tööks ja tegevuseks oli talu majapidamine. Et majapidamine edeneks, tuli talusse leida ka perenaine. 1933. a. Vahi põllutöökoolis kursustel olles sain tuttavaks aiandusosakonna õpilase Helmi Lübekiga ja 1934 24. veebruaril abiellusime. Abielust sündis kaks poega – Ülo ja Vello. Ja elu edenes töötähe all päevast päeva.

Et talu hooned olid kõik vanad ja oma aja ära olnud, siis tuli hakata neid tasapisi uutega asendama. Esimesena sai 1925. aastal ehitatud aidad ja kuur kuhu sai põllutööriistu ja masinaid varjule asetada ja ka nendele remonti teha. Keldrit talus aga üldse ei olnud, siis sai 1929. aastal ehitatud kiviseinte ja betoonvõlviga ruumikas kelder. Nüüd oli järjekord lauda ehitamiseks. 1934 sai siis katuse alla karjalaut, sigala, söödaköök, piimajahutuse ja söötade hoiuruumid. Samal ajal käis maaparandus, kultuurkarjamaade ja heinamaade tegemine. Piimatoodang oli 1925–1940 suurenenud enam kui 2 kordseks ja selleks oli sööta ka põllult palju rohkem tarvis ja muidugi head sööta. Aga palju oleks [olnud] veel tarvis teha, et talu täiesti korda teha ja elumaja oleks tahtnud uus ehitada. Aga siis tulid uued tuuled, maa-reform, talu suuruseks jäi 30 ha. Ja osa kultuurkopleid mis läksid juurdelõigeteks olid juba järgmisel aastal lastud raisku minna. Ja praegusel momendil on sellest talust ainult mõni ja veel haritavat pinda. Kõik on võssa kasvanud, kraavid kinni kasvanud. Ja et sealt läheb läbi uus Tartu-Mustvee maantee, on kõik nii muutunud, et kui juhuslikult oleks sinna sattunud, poleks ära tundnud oma sünnikodu, samuti ka oma koduküla. 1941. aasta 22. juulil läksin mobilisatsiooni punkti Mustvee Luigemetsa ja sealt edasi.

Siitpeale [pärast abiellumist]* hakkasime siis talu pidama nii kahekesi. Ema jäi juba taha-plaanile, kuigi ka tema osaliselt tegeles peamiselt toidu valmistamisega. Talus oli veel aastaringselt teenijatüdruk, sulasepoiss suviline 6–18 kuu peale ja karjane tüdruk 6–7 kuud. Et ümbruses oli mitmeid popsikohti, sai sealt vahest ka päevatöölisi, peamiselt heina ja koristuse ajal. Viljapeksmine sündis masinaühingu rehepeksumasinaga ja inimesed olid viljapeksmisel vastastikuse abi alusel ümbruse taludega, sest peksumasina juurde oli tarvis ümmarguselt 20 inimest ja viljapeks sündis tavaliselt 2 päeval. Esimesel talivilil rukis ja talinisu ja teisel päeval suvevili. Ka kesale veeti sõnnikut 2–3 talu vahel talgute korras. Hiljem kui sai kartuleid võetud kartuli rootorvõtumasinaga, ka siis sai vastastikku abistada.

1933. aastal oli talus raamatupidamine, mis andis ülevaate talu tegevusest, tuludest, kulu-dest, toitlustamisest, pere isiklikest kuludest ja ka talu väärtuse tõus või langus. 1939. aasta suvel oli talus kaks poissi Vahi põllutöökoolist praktikal, sest talu oli määratud õppetaluks. Piima tuli viia Maarja Magdaleena piimaühingu meiereisse igal hommikul. [...]

Põllumajanduse areng

Maarja-Magdaleenas praegu[ne] Maarja aleviku ümbrus kujunes keskuseks. Aastatel 1905–1914 oli väga tugev põllumajanduse areng selles ümbruses. Selleks ajaks olid ümbruse talud enamuses ostetud päriseks. Olid muidugi enamusel veel Krediitkassa võlad peal mida tuli aastate viisi maksta.

Algas tormiline ühine tegevus. Neil aastatel ehitati Maarja-Magdaleena Piimaühistu meie-

*Mälestuste tekstis on siin veel kordusena lisatud, et :“1932. a talvel olles Vahi põllutöökooli juures kursustel tutvusin sealsel kooliõpilase Helmi Lübekiga Laeva vallast ja peale kooli lõpetamist ja Kadrioru aias praktikal olemist jõudsime selleni, et abiellusime 24 veebruaril 1934. aastal.“ Tõenäoliselt toimus tutvumine siis 1932.-33. a talvel. (Toimetaja märkus)

rei hoone, mis enamuses on alles praegugi. Sinna tuli kokku ümbruse taludest piim koorimiseks ja või tegemiseks, lõssi sai igaüks tagasi ja läks peamiselt vasikate ja sigade toiduks. Tehti ka kohupiima oma pere toiduks ja mõned talud ka müügiks ja peagi tuli talude peamine raha meiereist. Esialgu tuli piim kokku ligemalt, aga umbes 30 aastail toodi piima kokku enam kui 10 km raadiuses. M.-M. Piimaühing oli kuulus oma hea või poolest ja võistlus oli Palamuse Piimaühinguga nii või headuse kui ka piima hulga poolest. 1930. aastate lõpupoole oli juba kavatsus hakata ka juustu tegema aga tulid peale ärevad ajad ja kõik hakkas lagunema. Ainult meierei hoone seisab veel kuidagi neist aegadest. Hoone ju ehitati ühise tööga, materjalid veeti kohale talgute korras ja paljusid töid samuti.

Samal ajal moodustati M.-M. Laulu- ja mangu Selts, Tuletõrjeühing. Ja nende liikmete ühisel jõul ehitati M.-M. Seltsimaja umbes 300 istekohaga saal ja kõik muud juurdekuuluvad ruumid. Kus ka M.-M. Laenu- ja hoiuühisus sai omale kontori ja tööruumid. Samuti paiknes M.-M. raamatukogu Seltsi ruumides. M.-M. Seltsimaja põles ära sõjas. Seltsimaja ehitus toimus samuti ühiselt talgute korras. Ehituse puumaterjal saadi Kaiavere mõisa metsast. Ehitustööliste maksmiseks tehti korjandusi, näitusmüüke, loteriisid ja oksjone. Selleks koguti ümbruse tütarlastelt käsitööd ja ka taludest igasugu annetusi. Ja eriti oksjonil läks mõne tütarlapse käsitöö muinasjutulise hinnani.

Seltsimaja hooldajaks olid M.-M. Laulu- ja mänguseltsi ja M.-M. Tuletõrje Ühingu juhatused. Laulukoori juhiks oli väga kaua aega (surmani) Gustav Peetsu. Laulukoor võttis osa paljudest laulupidudest Tallinnas, Tartus jne. ja korraldas ka ise kohalikke laulupidusid. Näitemänge õpiti peamiselt kooliõpetajate juhendamisel. Näitlejad, talulapsed, tööliselised, teenijad ja paljud isegi väga andekad nagu Ella Mahlapuu, kes käis isegi Vanemuises Niskamäe vanaperenaist mängimas. Seltsimajas peeti pidusid väga tihti. Lauljad ja mängijad käisid koos, paljud isegi väga kaugelt ja väga täpselt. Kellelgi ei tulnud mõttesse, et ma täna ei lähe. Ja see kõik toimus ilma tasuta. Noorte joomapidusid ei korraldatud kunagi ega kusagil.

Kõik ühingute ja seltside juhatused töötasid tasuta. Ainukesed tasulised töötajad olid Piimaühingu raamatupidaja ja Laenuhoiu ühisuse raamatupidajad. Igasugused juhatuse töös ettetulevad sõidud tehti tasuta oma või naabri hobusega.

Ümbruse kooli tegevus oli ka küllalt hoogne, oli ju igas külas kool. 5 km raadiuses oli Särje, Uhmardu, Kassemaja, Kõrenduse, Kaiavere, Pataste ja kaugemal veel teine ring. Need olid neljaklassilised koolid ja keskuses oli kihelkonna kool ehk hiljem M.-M. Kõrgem Algkool 6 klassiga. Praegu tegutseb neist koolidest viimane keskkoolina. Samuti loodi aastatel 1910–1912 ümbrusesse mitmed Rehepeksu Ühistud, Kulmuvere, Särje, Kassemaja, [...] jne. Need ostsid ühiselt rehepeksu karnituurid, hobustega veetav aurukatel ja rehepeksumasin. Reht peksti ühiselt, 4–5 taluperet koos. [...]

1920. aastatel moodustati Karjakontrolli Ühistu. Ühistu palkas kontrollassistendi, kes käis iga kuu ja oli ühel päeval kohal, tegi proovilüpsid, kontrollis ja soovitas söötmist ja tõuaretust ja muid karjakasvatuse küsimusi.

1930. aastal moodustati veel Maaparandus- ja Turba Ühistu. Turba Ühistu rentis riigi maalalt turbasoo, kust peamiselt lõigati samblaturvast allapanuks, mis andis väga hea puhtuse laudas ja sõnniku põldude väetamiseks. Kunstväetisi kasutati vähe nagu ergutamiseks, aga mitte veekogude reostamiseks.

Moodustati Perenaiste Selts, mis viis läbi kodumajandus ja käsitöö kursusi, samuti toiduval-

mistamise kursusi. Oli veel Kindlustusselts. See töötas käsikäes Tuletõrje Ühinguga, osteti igasse külasse käsi tuuletõrjepritsid ja hiljem ka mootorprits. Pritsid olid tuletõrjesalkade käsutuses ja hooldusel. Olin mitmed aastad M.-M. Tuletõrje juht ja 1940. aastal Tuletõrje kompanii pealik. 1941 juulis mobiliseerisin punaarmeele. Rohkem ei ole ma Maarjas elanud, ainult läbisõidul.

[...]

Lühidalt küüditamisest ja vangilaagrist

1941. a. 22. juulil käsutati mind punaarmee mobilisatsioonipunkti Mustveesse ja sealt küüditati edasi sõjaväe valve all Kotlase lähiste laagrisse ja sealt edasi tööle pea Meseni lähiste metsa tee-ehitustele. Juunis 1942 viidi Elaksisse Eesti diviisi kogumislaagrisse. Seal komisjonis tunnustati armeeteenistuseks kõlbmatuks (haige ja nälginud), saadeti Sen-goli rajooni kolhoosi Koit tööle ja kosuma. Seal käies mitmed korrad komisjonis, ei võetud armeed koosseisu.

1944. a. oktoobris, kui kõik Eestist evakueeritud olid sealt kolhoosist ära Eestisse sõitnud, jäime kolhoosi veel neljakesi Eestist armeed koosseisust kolhoosi tulnutest. Hakkasime ka asju ajama, et Eestisse oma kodu sõita. Siis tehti korraldus, et enne tuleb rajoonist passid välja võtta (omasime ainult sõjaväepiletid). Seal aga passide kättesaamiseks sisse kutsututel üteldi, et olete arresteritud. Pandi uurimisvintsutuste järel kõik istuma § 58-10 r II alusel mitte millegi eest. Mina sain 8 aastat kinniistumist, millise aja ka päev-päevalt ära istusin raskel tööl ja näljatoidul.

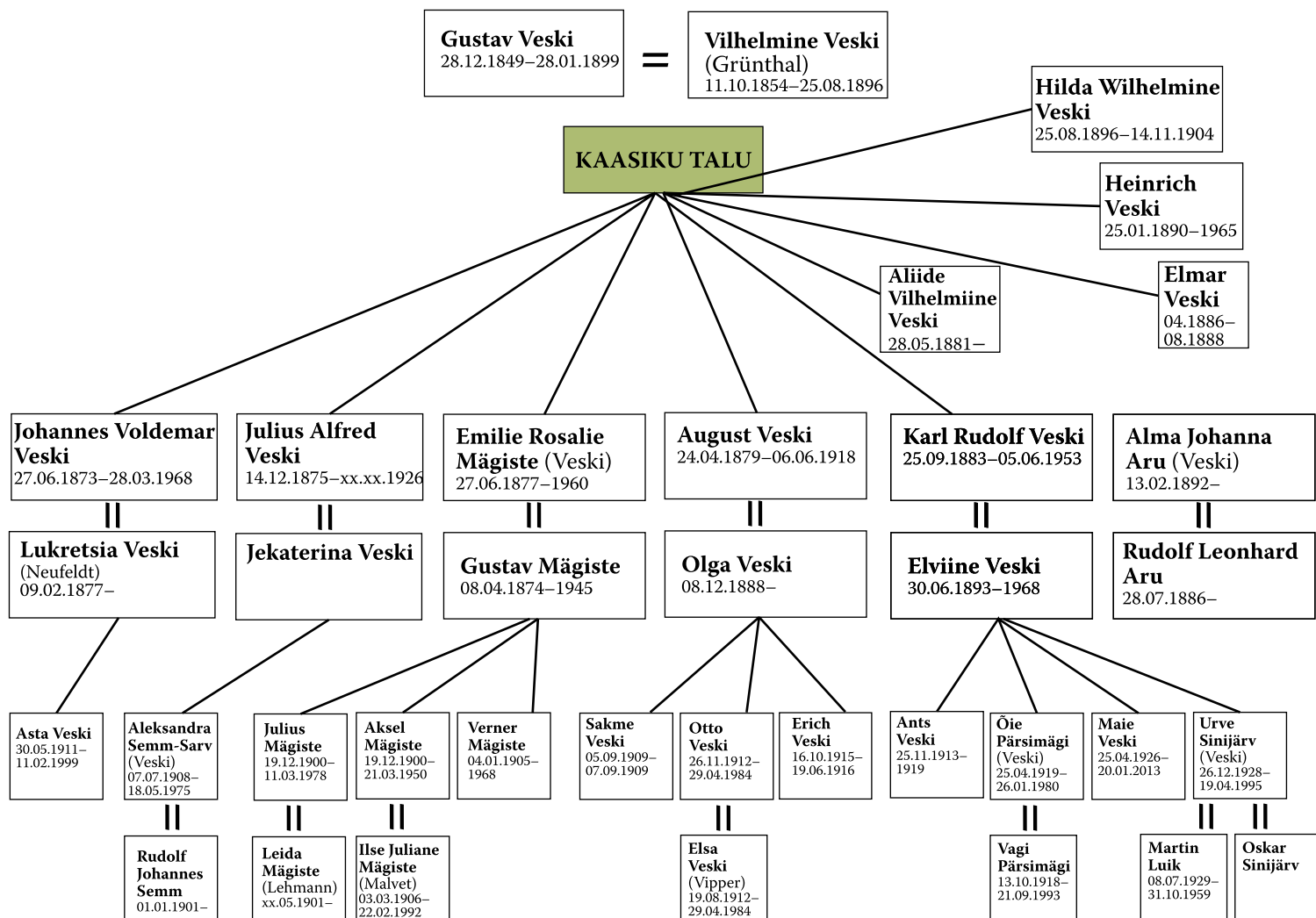
Laagris olles alles selgus, sest seal oli ka palju isikuid mitmest rahvusest, kes olid samamoodi kinni mõistetud, et oli mingi salajane korraldus, et need mehed, kes ei olnud armeed koosseisus, ei tohi mingil juhul kodukohta lasta, sest need ei ole nagu ustavad isikud nõukogude korrale.

Kui 1960 mind rehabiliteeriti, öeldi Eesti prokuratuurist, et peame oma kodu tagasi saama. Kui pöördusin Jõgeva rajooni Järve külanõukogu poole Peetsu talusse kodu tagasi saamiseks vastati, et ei ole võimalik midagi tagasi anda. Hooned on kõik kolhoosi arvele üle antud ja pole võimalik mulle üle anda (vastuskiri on kahjuks kaduma läinud). Kohtu kaudu nõudma ma ei hakanud.

See on lühidalt minu vintsutuste kohta väike kirjeldus, kus aastaid töötatud ilma igasuguse palgata, vaevalt näljatoidu eest, milline kuidagi elu sees hoidis.

Kui Eestist ära läksin jäi kodu Peetsu tallu minu abikaasa kahe lapsega ja elas seal kuni seleni kui sai teatavaks, et olen vangistatud. Laskis abikaasa Helmi Siberisse küüditamishirmul mind surnuks tunnustada ja abiellus kiiresti ning põgenes lastega kodust Peetsu talust. Et pääseda ja küüditamishirmus jättis maha laste kodu ja kõik inventari.

KAASIKU TALU JÄRELTULIJAD

Taluomanikud 1939. a andmetel*

Mägiste, Gustav

Kustase talu nr 71; kinnistu nr 2437
suurus 59 ha.

Sünd. 13.4.1874 Kudina v.; isa Juhan, ema Leena; abiel. Emilie Vaskiga al. 1900. Talu om. 1902. Karil. 13, hob. 5. Pojad kõrgema haridusega: Julius keeleteaduse professor Tartu Ülikoolis, Aksel agronoom, Verner õigusteadlane.

Veski, Olga

Kaasiku talu nr 60; kinnistu nr 2430
suurus 36 ha.

*Allikas: Eesti talundid. Tartumaa. Koost. I. Lilles, A. Peda, A. Selgis ja E. Sepp. 1939.

KAASIKU TALU JA TEMA PERE KUJUNEMINE

Johannes Voldemar Veski*

Koolilise hariduse kohalikus Maarja-Magdaleena kihelkonnakoolis omandanud, mõtles Gustav Veski oma õpetajate soovitusel kooliõpetajana tööle asuda, loobus aga sellest kavatsusest. Oli ta ju poisikese-east peale kokku kasvanud talutöödega ja seepärast otsustas ta lõplikult selle tegevusala enesele elukutseks valida. Oma plaani teostamiseks leidis ta vastuvõetava olevat oma kanda kinnitada maakrundil, mis asetseb ta sünnikohast paar versta loode poole, Kudina kogukonna piirides, Vaidavere külas, kus selle maatüki põhjaserv piirnes Kudina mõisa karjamaavõsaga. Krundi sees leidis ülesharitud põllumaad kõigest vakamaad kolm, muud osa kattis peamiselt sarapuumeets; üksnes kirdeosas arenes tükike kasemetsa, mille järgi saigi talule nimeks Kaasiku.

Selle taluks väljamõõdetud krundi ostis G. Veski tolleaegselt Kudina mõisa ja valla orjus- ehk vakumaade omanikult, kaardiväe väljateeninud staabi-rittmeistrilt Ernst krahv Mannteuffell'ilt, kes oli peale muude mõisate ka Saare mõisa ja Puurmanni majoraatmõisa omanik.

Kaasiku talul oli krundi koos heinamaadega 16 taalrit ning 11 krossi, s.o. 35,25 hektarit, ja ta ostuhinnaks oli määratud 2015 rubla. Sellest pidi ostja lepingu sõlmimisel (23. aprillil 1870) 315 rubla ära maksma, kuna ülejäänud võlasumma tuli ettenähtud tähtaegadel koos 5 protsendiga tasuda. Viimasel maksetähtpäeval (1885. a.) tasuti Kaasiku talukoha ostuvõla lõpposa. Niisiis toimus selle võla kustutamine 15 aasta jooksul. See küllalt pikk makseae oli tingitud asjaolust, et krunt tuli alles taluilmeliseks muuta. Selleks aga läks tarvis peale hoole rohkesti tööd ja rahakulu. Tuli talumaalt väärtusi küttepuude ja põlluvilja näol kätte võita ja nende tulemusi rahana sinna jälle mahutada, seejuures kõike targu kalkuleerides. Ühtlasi saadi selleks kõigeisakodust olulist füüsilist ja rahalist abi.

Algajal 21-aastaselt peremehel tuli hakata üheaegselt taluhooneid ehitama, kariloomi muretsema kui ka ürgkarget krundipinda viljakandvaks põlluks muutma. See kõik sai toimuda aina ajapikku ja osalt isegi palgaliste appivõtmisel.

Taluhooned ehitati krundi keskusesse, krundis oleva tiigi äärde. Sealt lõuna pool asetsev kinku tõusev rinnakuala osutus mullastiku poolest sobivaks põllumaaks, seepärast rendati see krundiosa pikapeale neljaks viljaväljaks, aga põhjapoolne võseriku- ja metsaalune talumaa jäi esiotsa karjamaaks ja hobustekopliks, millest järk-järgult osi raadamise ja kütistamise teel kaheks väljaks üles hariti. Nõnda muudeti siis Kaasiku talu krundienamik paarikümne aasta jooksul kuueväljasüsteemiliseks.

Et Kaasiku talu krundis ega ka lähemas naabruses ei olnud heinamaid, siis kinnitati talule kaks eemalolevat heinamaaosa – suurem, umbes 10-vakamaane soo- ja arumaa-ala Töödassoos, versta 3–4 talust eemal, ja umbes 8-vakamaane Somba heinamaa, talust ligikaudu versta maa kaugusel, Sepa talu lähedal.

1872. a. kosis Gustav Veski enesele naiseks 18-aastase talutütre Miina Vilhelmine Grünthali, kes oli sündinud 11. oktoobril 1854. a. Ta oli pärit Kaasiku talust versta neli põhja pool olevast Saare mõisa lähedasest Kudina valla Aruküla Ülesoo talust. Selle abielu kaudu sai

Väljavõte raamatust: J. V. Veski. Mälestuste raamat. Tallinn: Eesti Raamat 1974, lk 17–19 ja 22–25.

Kaasiku talu Kudina murraku ja kirjakeele-lähedase Kaiavere murraku kohtumiskohaks.

Minu ema pärines Kaarel ja Mari (sünd. Aidnik) Grünthali lasterohkest perest. Tal olid kolm õde (Loviisa, Anna, Emilie) ja kolm venda (Juhan, Gustav, Hindrik).

Gustav ja Miina Veski abielust sündis esimese lapsena Johannes Voldemar (27. VI 1873). Järgnevail aastail (kuni 1896. a.) kasvas laste arv kümneni. Neist surid kaks päris väikseina, üks 8-aastasena. Teised – viis venda ja kaks õde – kasvasid kõik sünnikodus ja käisid kooliteed, vanematele talutöodes abiks olles, kuni nad sealt mitmele poole tegevusse siirdusid.

Isa saatis kõik oma lapsed kooli, nii pojad kui tütreid, kuigi tütarlaste haridusele sel ajal suurt rõhku ei pandud. Neile püüti õpetada näputööd, õmblemist ja saksa keelt. Üks kool, kus seda kõike võis õppida, asus Kaasiku talu lähedal Meruski talus (hiljemini viidi kool Palale). Ka minu õed õppisid sealses koolis. Vennad said siiski natuke rohkem haridust kui õed.

Julius Alfred (1876–1926) õppis Painastes Kolga-Jaani kihelkonnas Kassemalt pärineva Kustase talu perepoja Jaan Mälsoni juures mõisavalitsejaks. Kui ta sai vabu päevi, siis sõitis ta pikkvankriga kodukanti omakseid ja sugulasi külastama. Selle sõidukiga tegin minagi koos õe Emilie ja vendadega paaripäevase külaskäigu Painastesse.

Pidulikel puhkudel juhtus vahel ka Jaan oma abikaasa Rosaliega (sünd. Strömberg) Kustasel viibima. Erinevalt oma vendadest Mihklist ja Gustavist oli Jaan laadilt järsuvõitu; see joon oli temale ilmesti ta mõisavalitseja-ametis külge harjunud. Eriti paistis see mulle silma neil kordadel, kui ta Kustasel viibis. Jaan suri võrdlemisi noorelt jala amputeerimise tagajärjel. Seejärel oli Painastes valitsejaks minu vend Julius. Hiljemini ta siirdus Venemaale, kus töötas 25 aastat peamiselt mitme mõisa ülemvalitsejana. Nõukogude korra algusaastail juhatas ta tegelikult Moskva ümbruse kubermangude ühist põlluharimist, mille tulemuste kohta ta ühes teoreetiliselt juhendava agronoomiaprofessoriga igal aastal üksikasjalise aruande („Ежегодник“) koostas. – Juliuse tervis halvenes sõjajärgse kehva toitumuse tagajärjel, tekkisid maohaavad. Ta tuli koos oma perekonnaga 1925. a. Eestisse, et ennast siin opereerida lasta. Operatsioon oli aga juba üsna ohtlik ja sellele lisandunud komplikatsioonide kätte ta surigi. Juliuse venelannast abikaasa Jekaterina asus prof. Ludvig Puusepa juures haiglas tööle masseerijana. Tütar Aleksandra, kes juba Moskvast oli saanud põhjapaneva õpetuse klaverimängus, lõpetas Tartus keskkooli ja muusikakooli, hiljemini Tallinnas konservatooriumi ning on töötanud hulk aastaid klaveriõpetajana ja muusikakooli juhatajana Tartus.

Kustase Jaani vennale Gustav Mälsonile läks mehele minu õde Emilie Rosalie (1877–1960). Nende abielust 1900. a. sündinud kaksikuist sai Julius Mälson (Mägiste) läänemeresoome keelte professoriks Tartu ülikoolis, hiljemini soome-ugri keelte osakonna juhatajaks ning õppejõuks Lundi ülikoolis Rootsis, kuna ta agronoomist kaksikvend Aksel töötas Eesti Punasekarja Tõuseltsi teadusliku sekretärina. Sõjapäevil siirdus ta oma perekonnaga Kanadasse, kus 1950. a. suri. Noorem vend Verner oli nooremas eas mitmeti tegev, elas kogu aeg Tartus ja surigi siin 1968. a. kevadel.

Kaks venda – Karl Rudolf (1883–1953) ja Heinrich (1890–1965) – töötasid matemaatikaõpetajaina Tartu koolides. Karl Rudolf tegutses muuseas seminaris ja Treffneri gümnaasiumis inspektorina ning tõlkis aritmeetikaõpikuid vene keelest.

Õde Alma Johanna (sünd. 1892) abiellus kooliõpetaja ning hilisema põllupidaja Rudolf Aruga. Nad ostsid Võnnus Kurista mõisa krundist 30-hektarise maa-ala, mille nad eeskujulikult taluks kultiveerisid. Seal elasid nad 1923.–1949. aastani.

Kaasiku talu elamu. Johannes Voldemar Veski sünnikoht. Foto 1955.

Foto: J. V. Veski.
Mälestuste raamat,
Tallinn 1974

Keskmine vend August (1879–1918) pidas isatalu, suri aga noorena, jättes talu oma pojale Ottole, kes sealt hiljemini koos perega Tartusse elama asus.

Gustav ja Miina Veski varase surma järel jäi talupidamine põhiliselt vanemate laste hoolele. Talus ammu kodunenud „kasuema“ nõuannete najal oli ema surma järel oma noorematele vendadele emahoolt asendamas õde Emilie, pärastpoole õde Alma. Ja kui vend August oma aega sõjaväes muusikuna teenis, oli talu mitu aastat pooleteral. See kõik jättis Kaasiku talu ellu rasked jäljed.

Minu isa Gustav Veski oli iseloomult tasakaalukas. Kasvanud algselt taluelu miljöös, omandas ta uusi kogemusi rööbiti kooliõpingutega (orelimäng, saksa keel, kirjakeele korrektne tarvitamine) ja hiljemini elupraktikas. Kõige selle tagajärjel suutis ta täita temale pandud ja enesele võetud ülesandeid. Kalkuleeritult tuli juhtida oma talupidamist. Oli ju vaja läbikaalutult toimida, et oma talu põllupinda laiendada, talu ostuvõlga kustutada ja laste hariduse eest hoolt kanda. Taotlused ei jäänud tulemusteta. Selle edu nimel rakendusid kõik talus olevad inimesed peremehe kui eestõtegi juhendusel tööle, igauks oma võimise ja oskuse kohaselt.

Minu ema Miina Veski, tagasihoidlik, vaikse loomuga koduperenaine, oma laste hoolitsev ema, juhtis ning korraldas kogu talu majapidamist kodupiirkonnas. Tema ülesandeks oli kogu pere eest hoolitsus toidustuse ja kehakatete poolest, kodu ja selle ümbruse korrahoid, koduloomade hooldamine, talvine lõngaketramine koos teiste naispereliikmetega ning kangaste tegemine mitmeks kodutarbeks. Minu ema ei olnud suurt haridust saanud. Külakoolis oli ta muidugi käinud. Inimesed ütlesid, et ta olnud ilus inimene. Perenaisena oli ta väga tubli ja töökas. Ühiskondlikust tööst ega laulukoorist ta osa ei võtnud, sest pere oli suur ja kodus tegemist palju.

Hoolsusega ja läbikaalutud plaani järgi viidi põlluharimine Kaasikul korralikule järjele, nii et kevaditi ei tekkinud aidasalvedesse tühikut mulluse ja uudsesaagi vahele, vaid võidi külviks seemnevilja ka sõpradele laenutada. Töötamist tõhustas peale muu seegi asjaolu, et talus ei olnud ühtegi töövõimelist jõudeseisjat, vaid kõik moodustasid ühise, „seisusevahedeta“ töötajaspere, ükskõik kas käsil oli põllu- või heinatöö, rehepeks või muu. Eestõtegi jaoks oli tavaliselt peremees ise.

Kui Kaasiku talu sai ostuvõlgadest vabaks – umbes samal ajal oli ka põlluks sobiv metsaalune mullastik viljaväljadeks üles haritud –, avanes võimalus hakata talus mõnevõrra rõhku panema talupidamise üksikasjalisemale paremustamisele.

Esialgu oli talu rehielamus, mis oli tol ajal Eestis laialt maad võtnud elamutüüp, kaks elutuba – nn. ees- ja tagakamber. Õuest pääseti sinna rehetoa vastas oleva välisukse ning esiku kaudu. Keedukohaks oli rehetoa, kuhu läks uks eeskambrist, reheahju leepealne ja seal koogu otsas rippuv pada. Vastavalt perekonnaliikmete juurdekasvule osutus aga mõne aasta pärast tarvilikuks kaks elutuba veel juurde ehitada; need said siis ees- ja tagakambriks, kuna varasem eestuba köögiks muudeti. Õuest pääseti neisse ruumidesse nüüd otseteed eeskambri ja köögi vahelise trepi ning eeskoja kaudu.

Talutiigist natuke maad põhja pool, keset põllumaad, oli krundi ees tükk sood, kus polnud võimalik vilja kasvatada ja mis andis ka heina napilt. Sinna veeti ühel põuasel suvel tiigist, kuis see juhtus veest tühjaks kuivanud olema, paks mudakiht. Kui see mudamass soomullaga segamini künti ja äestati, muutus maa seal viljakandvaks. Tiik ise oli süvendamisega muutunud sügavamaks, puhtaveelisemaks ja partidele sobivaks elamispaigaks. Osutus tarvilikuks maapinna väärtust tõsta ka kuivendamise teel. Selleks kraavitati madalamaid kohti talukrundis, eriti aga Töödassoo heinamaal, mis koosnes peale arumaa suurelt osalt ka soost.

Elumaja juurde asutas G. Veski marja- ja õuna-aia, mis arenes pikapeale suuremaks kui naabertaludes. Sinna ostis ta lähedase Kudina mõisa aiandist mitut liiki marjapõõsaid ja Tartust Daugulli aia-ärist õunapuid. Nende põõsa- ja puuridade vahele kaevati keeduviljade jaoks peenrad, mida tuli suviti lastel korras hoida – kitkuda ja kasta. Mu nooruspäevil sinna kasvama pandud puudest püsivad seal mõned praegugi (1964. a.). Aias katsetati vähesel määral ka mesilaste pidamisega.

G. Veski oli kihelkonnakoolis õppides muusikat niivõrd harrastanud, et võis orelil nootide järgi lihtsamaid palasid kahel käel mängida; mõnda pala oskas ta ka peast mängida, saksa-keelsetegi sõnadega kaasa lauldes. Võimalik, et teataval määral innustas seda muusikahuvi ka ta õpetaja M. Sõber, Suislepast pärit mees. Orelimängu oskust tahtis isa oma lastelegi õpetada. Selleks ostis ta toaoreli oma lellelt Gustav Veskilt, kes oli laialt tuntud orelimeister ja õpetas selle oskuse ka oma pojale Mihklile. Kui siis seejärel üks sõtsepoeg juhtus meid külastama ja ööseks meile jäi, õpetas isa õhtul tema soovil talle orelil nootide ja oreliklahvide tundmist. Sel puhul olin mina poisikesena orelisõtkujaks ja jälgisin seda õpetust vist hoolikamalt kui otsene õpetatav. Mainitud õhtul avanes mulle uks noodikirja ja oreliklahvide juurde. Nendega püüdsin pikapeale enesearenduse teel koduneda.

*Olga Veski ja viimane
Kaasiku talu pere –
Otto Veski järeltulijad
koos Johannes
Voldemar Veskiga.
Foto erakogu*

Julius Mägiste.
Foto Wikipedia

KUSTASE JUHAN, TEMA ESIVANEMAD JA LAPSED

Julius Mägiste*

Kirikukirjades kõige vanem esivanem on Parve Härm. See Härm elas Süvalõpe külas Palamusel teoorjusaegse peremehena, oli Rootsi-aegseid talupoegi ja suri hauakivi järele jätmata vana taadina 1760. a paiku. Tema järel orjas samas talus Kudina mõisat temapoeg Aadu ja pärast Aadut viimase poeg Mart. Mardile polnud antud vanaks elada: ta suri 31-aastaselt 1799. Tema ainuke poeg Madis nägi maailmavalgust alles mõni kuu pärast isa surma ja kasvas üles ema uuesti abielludes suures poolvendade ja –õdede sarjas ega pärinud isatalust muud kui väärnimede panekul saadud perekonnanime Parve.

Parve talu jäi võõrasisa perekonnale ja Madis katsus õnne koduväina. Kehv ta oli ja kerge see vist polnud. Kui ta siis ligi 30-aastase teopoisina Kustase Leenule kosja läks, viskas kositav mõrsja, talu pärija, kosjakingiks toodud rätiku kambrist üle ukse rehetuppa. Ent pulmad siiski ilmselt viimaks peeti, ja põlatud kosilasest sai Kustase Madis Kassemäe külas, sama mõisa all. On hämaruse peidus, miks Madist-Leenut tol muidu lasteõnnistuse poolest rikkal ajal ei saanud rohkem lapsi kui üheainsa, poja Juhani. Sellest sirgus pikk ja tugev mees, hellitatud ja isekas, ümbruse vastu hoolimatu ja peagu julm mõnikord. Kõhetukasvuline naaber Keskküla Mihkel oli ikka naljatanud, et tast oli saanud niisugune mürakas, sest et teda kui ainukest poega oli toidetud koorepudiga.

Kui 19. sajand oli täpselt poole pääl, suri Madis ja Juhani sai peremees, Esimeseks asjaks tal oli jalamaid leida perenaine. Suve otsa oli tema silmist mööda lipanud punapõseline roheline seelikuga Marga Leenu, olles suveks tööl oma onu juures Prossal. Juhani oli ta oma virkuse tõttu silma hakanud. Ta laskis ühel külalasel talle ütelda, mis ta temast mõtleb, ja kuna Leenu ka oli Juhani hääle arvamusel, tuli kähku kosjaskäik ja pulmad. Jõe perenaine Saare metsa servalt oli küll Juhani pidanud oma tütre saatuseks ja saatnud tunnustlevaid seenepangi Kustase elavale Leenule kostiks, aga Juhani oli oma ülbuses need jalaga ümber löönud. Tasase Leenust-mini ja Juhani peres oli lasteõnnistust terve tosin, kuid ainult viis neist elas täisealiseks. Muud kõik murdsid lastehaigused, üks suri koguni rehetoa magamispalutile vingu. Noorim poeg Gustav oli küll kidurapoolne, kuid juhtus jääma ellu. Ja kui vanim, talu pärijaks keskikka jõudnuna, sellesinatse maailma tolmu oma jalgadelt raputas, juhtus nagu kogemata, et Gustavist sai Kustase talu peremees.

Täpselt uue sajandi alguspäeval ta tegi oma igaõhtused ratsutused pruudikoju Kaasikule ja tõi sellest oreli ja timmkaabliga tarest endale väikese kõhna nooriku Miili. Ja selle noore ema laululõõrituses kasvasid Jüts, Ats ja Männu.

Väljavõte raamatust: Julius Mägiste. Noorusaja tallermaa ja külarahvas. – Casterianumin toimitteita 46. Helsinki 1994, lk 9 ja 53–61. Julius Mägiste (1900-1978), kuni 1922. a Mälson. Eesti silmapaistvamaid soome-ugri keelte uurijaid. Oli Tartu ülikoolis läänemeresoome keelte professor 1929-1944 ning dotsent Lundi ülikoolis 1950-1967.

Juba Madise ajal oli talus hakanud jõukus tõusma, eriti kuna ühelapselise perega polnud suuri kulusid. Juhan ja Leenu jätkasid seda varakogumistraditsiooni, lapsed oma tööpanusega talus olid muidugi selle juures abiks.

xxx

Juhan ehitas talule oma aja kohta korralikud hooned, suure õlgkatusega rehe-elumaja, mille rehealuse nurga ühte suurde kivisse oli raiutud aastanumber 1862, varsti pääle seda pika lauda heinaruumi ja varjualusega, otsakuti kaks mademetega aita (vilja- ja riideait), talli kaubaaidaga selles otsas, sauna ja õunaaias keldri. Ehitustes oli rohkesti tarvitatud raudkivi, nagu oleks peremees taotlenud põlisust: massiivne rehealune, suur osa lauda seintest, kelder ja kibedalt vingune saungi olid kivist. Tänu sellele olid põllud kividest puhtad. Sama kivimaaniat ehitustes oli meie küla teistelgi talunikel märgata.

xxx

Juhanit mäletati kui tublit töömeest oma põllumailt aegadelt, kui ta oli veel noorevõitu ja terve. Sirp käes ja pää päikesekõrvetuse vastu heleda rätikuga mähitud, ta oli küürutanud rukkilõikajate rivis, vikat ja hang olid välkunud tal käes heinamaal. Talu Ülemises koplis näidati mulle, kui olin väike poiss, kuhjalava juures lohuga kivi, millel mu vanaisa oli heinaajal raskest tööst hinge tagasi tõmmates tavatsenud istuda. Mõtlesin, et ta pidi ikka küll olema suur ja raske mees, et oma kehaga niisugust lohku kivisse istuda. Vanas eas vaevast Juhanit roos jalas, vilets oli käia neil verstepikkustel kitsail põldudel. Aga töö juhtijana ta ikkagi tampis longates käia kodu ja põldude vahet. Mis sellest põlluharimise vaevast ja higist pikalt rääkida – see oli ühine meie esiisadele põlvest põlve.

xxx

Kustase Juhanil oli muidki majanduslikke huvisid pääle põllunduse. Nava väike karjamõis Palamusel läks müügile, tal oleks olnud võimalus seda omandada, aga ta kõhkles ja jättis ostmise kavatsuse. Sugulane Aavakivi tahtis talle ostu teel üle anda oma Tsähkna veski ja veskitalu Võrumaal. Juhan tegi pika vaatlusreisu sinna, aga tuli pettunult tagasi: põllumaa oli säääl vilets, igatahes halvem kui Kassemal. Ta oli liiga tugevasti kiindunud oma isa ja ema esivanemate põlisesse talusse ega suutnud sellest oma juuri lahti kiskuda. Oli ka ettevaatlik riskimiseks. Kassemal olid tal hääd võimalused hobuste kasvatamiseks, ja hobused olid ta kirk. Teda peeti hääks hobuste tundjaks, nii et Kaiavere parun Tiesenhausen kasutas teda asjatundjana, kui laatadel oma mõisasse tööhobuseid ostis.

**Kustase talu Kudina vallas
Kassema külas Tartumaal, 1920.
aastad.**

Foto: J. V. Veski. Mälestuste raamat, Tallinn
1974

Kui talude kruntimise ja ostmise eel maamõõtja, kes oli Juhani talus tükk aega toidul olnud ja taluheast väga lugu pidanud, oli külast lahkuma hakates küsinud, millega ta küllaliskust võiks tasuda, oli Juhan öelnud: *Hobustekoplit on mul hädasti vaja*. Ja talu oligi siis juurdelõikusena saanud Ülemise kopli, neljavakamaalise kuiva heinamaasiilu, mis oli kiiluna teiste talude vahel.

xxx

Hobuste kasvatus andis muidugi talule lisatulu, aga muidki tulusid oskas ta leida. Tuli tuli talurahvakauplusest, mille jaoks väikse poeruumi ta ehitas oma rehielamu teepoolse rehetoatagusesse tühemikku. Kauplusel, mida pidas Juhani tädipoeg Vipper, oli edukus, sest maakauplusi oli 1870-ndail ja 1880-ndail aastail veel väga vähe. Kauplus oli käigus kuni 1920-ndate aastate lõpuni, aga hiljem juba uues telliskivielamus, mille otsa oli ehitatud juba korralikum poe- ja kaupmehe eluruum.

Enne raudtee ehitamist Tartusse käis Juhan oma hobustega korduvalt kaubavooris Peterburis, olles mõnikord voorijuhiks ja tagasiteel Tartusse suhkru- jm koormatega laskis voorihobustel puhata oma raudkangidega ja lukkudega kaitstud rehealuses. Peterburis ta külastas oma sugulast kedagi trükkalit, kes oli olnud ka vastukülaskäigul Juhani peres. Tolle eestlastest trükkali nime kahjuks enam ei mäletatud perekonnas.

xxx

Juhan sai jõuka mehe kuulsuse ja selle tõttu või kes teab ka mõne muu respekti tõstva omaduse tõttu, temast sai pikaks ajaks vallavanem Kudinal. Kuigi ta ei osanud kirjutada. Lapsed küll manitsesid teda kirjutamiskunsti ära õppima, aga tema ei nõustunud, vaid tõrjus selle soovitusel vastuväitega, et kirjutamine on ainult laste lõbu. Kirja lugeda ta küll oskas, nii et hoidis korras ja tundis ära kõik kirjutatud dokumendid, mis tal juhtusid olema kodus kapis. Oma allkirju neile ta andis kolme ristiga.

Vald oli siis väike, koosnes mõnest Maarja-Magdaleena ja Palamuse kihelkonna külast – suureks sai ta alles sajandi lõpul, kui sellega liideti väike Kaiavere vald. Aga Juhan valitses teda hoolikalt ja rangelt, oli päris võimumees. Vallamaja, mis hiljem valla suurenedes viidi üle Maarja kiriku lähedusse, Kaiaveresse viiva tee äärde, asetses tookord veel Kudina ja Saare

**Gustav ja Emilie Mägiste
poegadega, vasakult: Verner,
Julius, Aksel. 1925. a.**

Foto: Julius Mägiste. Noorusaja
tallermaa ja külarahvas. – Casterianumin
toimitteita 46. Helsinki 1994

mõisa vahel Rahivere vesiveski juures, kus muidugi oli ka tolleaegne kultuurikeskus, kõrts. Rahiveres vallamajas käies Juhan sidus hobuse kõrtsi lasila külge ja võttis asjatalituste sissejuhatuseks kortli viina või õlut. Kõrtsis tavatses logelda üks tuntud pikanäpumees ja hobusevaras. Juhan tegi talle kortli välja ja seega palkas ta enda hobuse vahiks. Nüüd oli kindlam kui kindel, et tema hobust keegi ei varasta, selle valvamine oli vastutusrikkais kätes.

Oma vallavanemavõimu Juhan ei jätnud mõnel korral näitamata. Praeguse aja inimese silmadega vaadates on vaieldav, et ta oma küla kiigu laskis maha raiuda. Noorsoo tervisele see olevat olnud hädaohtlik, kuna säääl kiiguti liiga suure noorusliku hooga, nii et saadi kehavigastusi. Täiesti positiivseks tuleb pidada tema vallavanemakorraldust, mille järele Maarja kiriku ümbruse teel üks mudane nõokoht, nagu ta perekonnas hiljem mäletati, kividega kõvaks põravaks teeks sillutati. Küll ta oma pika vallavalitsemise aja jooksul üht-teist muudki asja ajas vallarahva rõõmuks või pahanduseks, kes nüüd seda sada aastat hiljem mäletab. Käske anda ta igatahes armastas ja nende täitmist nõudis rangelt.

xxx

Tartu-Mustvee maantee äärne Uhmard kõrts oli Kassemalt auklikku karjateed pidi ainult kahe versta kaugusel, säääl oli Juhan sagedane külaline, kuigi ta polnud suur joomar. [...] Ükskord oli teda seal vihale ärritanud keegi linnaantvärk, kes oli kõrtsi ees jalutanud ja uhkeldavalt demonstreerinud oma taskukella, mis tol ajal maataludes oli haruldane ese. Lai uurikett oli tal olnud vestitaskus üle kõhu, ta oli sellega edvistavalt mänginud. Juhan oli seda mängu mornilt päält vaadanud ja korraga küsinud: *Müü see kell mulle ära! Mis see maksab?* Antvärk vastanud: *Müün küll*, ja nimetas hinna. Juhan maksis sõnalausumata nõutud hinna, võttis uuri ja viskas selle vastu kivist kõrtsiseina puruks: *Säääl on su kell, ära kelgi!* Raske öelda, kumb siis enam kelkis, kas antvärk oma uhkusesemega või Juhan oma rikkusega. Jäägu see probleem psühholoogidele lahendada.

Kuigi Juhan ise koolis käies haridusest polnud hoolinud, ta siiski hoolitses selle eest, et ta lapsed saaksid vähegi parema hariduse. Jaani kooliõpetaja ka mõisavalitseja kutsesest on juba olnud juttu. Mainitagu siis ka, et kaks nooremat poega, Mihkel ja Gustav said kihelkonnakooli hariduse, nagu möödunud sajandil suur osa taluperemeeste poegi tema maanurgas. Ka noorema tütre Sohvi pani Juhan pärast külakooli lõpetamist kaheklassilisse Markovi preilide kooli Põhja-Tartumaal edasi õppima, kus see oli oma sugulase ja eakaaslase Aavakivi Anna (Haava) kooliõde.

xxx

Kultuuri tähtsusest arusaamist võib Kustase Juhani juures sellest märgata, et tema talu Ülemises koplis mängiti selles ümbruses esimest korda näitemängu, Koidula külakomöödiat. Võib-olla poeg Jaanil oli ka selles asjas oma sõna öelda, kes oli sõprusvahekorras Oleviku Ado Grenzsteiniga ja sai sellelt äratusi. Juhanit ennastki võisid talurahva rõhutud olukorra üle mõtlema panna ka perekondlikud kokkupuuted Aavakividega ja Anna Haavaga. Dr Aavakivil oli kombeks 1890-ndail aastail käia pikalt kõnetamas oma sugulast Juhanit võõrastemajas, milles Juhan laatade ajal oli öömajal, neil oli olnud palju kõnelusi talurahva olukorrast, ja missuguseid võib arvata igaüks, kes sellest Aavakivist midagi on kuulnud. Linnasõidul võis Juhani ka teistsuguste haritlastega kokkupuuteist olla kogemusi.

Vanarahvas ütleb: *Keegi ei jää ilmasambaks*. Juhangi teadis ja tundis seda vanaduspäevade kätte jõudes, jõudude lõppema hakates. Mitmete perekonnaliikmete saatel ta sõitis ühel päeval testamenti tegema ametiasutises. Paari aasta eest oli surnud ta enesestmõistetav pärija, poeg Jaan. Noorim poeg Gustav oli ka juba abielus Kaasiku talu peretütre, hõbehäälse laululinnukese (Juhan kutsus teda mu pääsulinnuke) Miiliga. Ta kirjutas talu kõige elava ja elutu inventariga Gustavi nimele, jäi ise selle järeltulijaid ja oma surma ootama.

Ühel sügisel pühapäevahommikul tuli oodatud vikatimees siiski äkki ja ootamata. Juhan oli perelauas söönud hommikueinet, lugedes harjunud kombe kohaselt perele pühakirjagi. Tallu oli tulnud peipsiäärne kalakaupmees oma kaubakoormaga. Juhan oli võtnud pange, läinud ostnud pangetäie värsket kala, oma maiustoit. Teel majatrepile oli ta aiarajale kokku varisenud, pang oli käest kukkunud. Säält ta leiti ja viidi tuppa voodisse, säält ta jäi külmaks ja kangeks. Surm oli tulnud, arvatavasti südamerabandusest, tema seitsmekümne esimesel eluaastal.

xxx

Tuli poeg Gustavi aeg, uute püüdluste ja nõudlustega. Uus peremeeski oli kirglik hobusemees, talle tegi lõbu teel teistest mööda sõita. Ent paremad hobused rekvireeris vene kroonu Esimese maailmasõja ajal sõjaväele, sälgudest polnud suurt abi, mõne aasta pärast oli talu hobuste seis keskpärase künnihobuse tasemel, alla käinud. Juhani kogutud varud kulusid kolme poja koolitamiseks Tartu keskkoolides ja ülikoolis. Koguti varasid, mida koi ei söö ega rooste riku ega iast tulnud anastajalgi polnud võimalik võtta. Viimaks läks Juhani isasisade maal olukord nii kitsaks ja täbaraks, et ta kahel pojapojal peredega polnud ruumi sel maal, nad siirdusid läände.

Säält on nüüd Rootsis, Kanadas ja P.-A. Ühendriikides Juhanil seitseteistkümme viienda põlve järglast, kelledest kõik ei oska seda keeltki, milles Juhan kunagi oma perele luges pühakirja ja mida ta pidas igaveseks oma peres, samuti nagu pidid olema tema talu kivihoonedki. Juhani teise poja Mihkli poolt on tal Eestis veel kaks viienda põlve järglast, nende perekonnanimi on Ustav, mis nagu sümboliseerib Juhanile ja Eestile ustavaks jäämist selle kiuste, et nende vanaema on kümme aastat selle põhimõtte pärast pidanud olema mordvalaste maal sunnitööl.

*Kaugete sugulaste kaugel kohtumine" Juhan Mägiste, Jaanus Männik
Upsala, mai 2013. a.
Foto erakogu*

VESKITE TULEMINE, TÄASTULEMINE JA OLEMINE HELLENURME VESIVESKIS

Mae Juske*

Mae Juske
Foto: erakogu

Veskid ostsid veski

Minu vana-vanaisa Karl Rudolf Veski (1883–1953) ostis 1932. aastal koos oma noorema, kooliõpetajast venna Heinrich Veskiga (1890–1965) Hellenurme vesiveski Eesti Vabariigi käest. Karl Rudolf oli olnud paljudes Tartu koolides matemaatika õpetaja (muuhulgas ka Tartu Treffneri Gümnaasiumis ja Õpetajate Seminaris) ja tõlkis esimese aritmeetika-õpiku vene keelest eesti keelde.

Hellenurme vesiveski on ehitatud 1880 mõisa veskina, väiksema, tõenäoliselt puidust veski asemele, sest paisjärve ümber on veskist vanemad mõisahooned (barokkstiilis peahoone 1770). Mõisnikuks oli tollal Aleksander Theodor von Middendorff (1815–1894), ema poolt eesti päritolu maadeuurija ja loodusteadlane, akadeemik Peterburi Akadeemias. Tema paljudest ekspeditsioonidest kuulsaim oli aastail 1842–1845 korraldatud uurimisretk Siberi ja Kaug-Ida aladele, mille kohta ta avaldas neljaköitelise uurimuse. Hellenurmes tegeles ta tori hobuse ja eesti punase veise tõuaretusega, kujundas mõisapargi, kus on enam kui 100 puu- ja taimeliiki. Täna seni peegelduvad paisjärvel suursugused kerapajud, väärivad nuld, lehised ja teised puud, millest paljud tõi ta kaasa oma uurimisretkedelt.

1894. aastal päris Hellenurme mõisa tema poeg Ernst von Middendorff, ornitoloog, kelle pere käest 1921. aastal Eesti Vabariigi maaseadusega vara võõrandati. Nii ka veski. Kümnekond aastat pidasid veskit erinevad rentnikud.

Vanavanaisa käes sai jahuveskist püüli- ja jahuveski. Veskisse toodi Šveitsist püülivaltsid, Saksamaalt kroovimis- ja tangumasinad, Riias tangussõelad, Tartust kruubimasin, Tallin-

nast mannamasin. Viimase kohta ilmus isegi 1933. a. 16. novembri Postimehes nupuke pealkirjaga „Hellenurme jahuveski täieneb“. Ajaleht teatas, et: „Hellenurme jahuveski on täienenud uue mannamasinaga. Saadused on otsitavad Elva, Otepää ja teistel turgudel. Veskiesise laseb veski omanik kividega ära prügitada, nõnda et liikumine muutub hõlpsamaks.“

Hellenurme praegune veskiemand Mae on Sepa talu Karel ja Leno Veski poja Kustav Veski poja Karl Rudolf Veski tütre Oie Pärsimäe poja Vagi Pärsimäe tütar.

Teisel pool tammi töötas vee jõul ka saeveski, mis tõi suure osa sissetulekust. Üsna pea alustati maja ehitust sadakond meetrit veskist eemale künka otsa põlismändide alla.

Veskiperes oli kolm tütarit Õie, Urve, Maie. Poeg Ants suri 6-aastaselt sarlakitesse. Veski kõrval talupidamine oli selle aja kohta tüüpiline: põllulapp, marja- ja viljapuuaed (mille 1940. a. karm talv hävitas); lehmad, hobused, kanad, haned, sead, lambad. Palgal oli regulaarselt 2–3 möldrit, 3 saameest ja praaker, katlakütja, sulane, veoautojuht metsaveoks, kontoritöötaja ja teenijatüdruk.

1940. a. 18. oktoobri ENSV Rahvakomissaride Nõukogu määrusega natsionaliseeriti sae- ja jahuveski. Pere oli 1949. a. märtsiküüditamise nimekirjas. Keegi käis aga hoiatamas ja vanavanemad koos kahe lapselapsega (minu isa ja tädi) põgenesid nädalaks pakku ühte metsatallu mõni kilomeeter eemal. Pärast seda istus vanavanaisa paar kuud Tartus KGB ehk nn halli maja keldris (Riia 15), kust vanema tütre (minu vanaema) tuttav ta välja aitas. 5. juuli 1950 otsusega nr 315 nimetati Karl Veski majapidamine Elva vallas kulaklikuks. Korduvalt määrati neile kulakumaks (minu isa mäletamist mööda 10 000 rubla), mida aitas tasuda vanem vend Johannes Voldemar. 1952. a. suveks olid kõik ressursid ammendunud. Talu hooned ja vallasvara võõrandati, pere aeti talust välja. Kompensatsiooni maksti 3000 rubla.

Veski talu hooned läksid üle Hellenurme kolhoosile. Elumajas oli kolhoosikontor. Saeveskis lõpetati tegevus kõrgepingeliinide väljaehitamiseks 1970-ndail ja tassiti laiali. Jahuveski õnneks jäi töösse, seda kohendati vastavalt võimalustele ja maitsele. Peamiselt jahvatati küll loomajahu kivide vahel. Selle tarbeks lõhuti veski esiseina topeltukse laiune avaus, kustkaudu mahtus kalluriga tonnide viisi vilja kolusse valama; ehitati suured punkrid ja elevaatorid, mis vilja kivideni viisid. Ka olevat veskisse toodud uued valtsid, kuid need tassiti peagi laiali.

Esimene hüdrojaam 2 kW alalisvoolugeneraatoriga hakkas turbiiniruumis tööle juba 1930. aastail. See saksa mootor on siiani alles ja ootab taas tööle panemist. Tekkinud energiast piisab veski ja teise tiiva korterite lampide valgustamiseks. Veski töötab tänaseni vee jõul, kuid 1930-ndail pandi lisaks suveperioodil tööle aurukatel, mille korstnast katus põlema läks. 2005. aastal jätsime katusevahetuse käigus ajaloo huvides alles väliselt põlenud, kuid hästi säilinud sarikad, mida veskihuvilised tänase päevani näha võivad. Nõukogude ajal pandi veski tööle ka elektri jõul, aga seni teadmata asjaoludel sätiti jõuülekanne siiski veeturbiini peale tagasi. Kohalikud inimesed on mulle rääkinud, et sõja ajal veeti elektrijuhtmed veskist nendesse taludesse, kus saksa sõdurid kostil olid. Seega hüdrojaam töötas ka sel ajal.

Uus hüdrojaam ehitati 1950-ndail, kui kogu vabariigis propageeriti hüdrojaamade ehitamist (Leevaku, Saesaare). Siis toodi turbiiniruumi saajandi algusest pärit frantsis-tüüpi turbiini kõrvale uus, sama tüüpi, aga tunduvalt võimsam. Alles on vahelduvvoolu sünkroongeneraatorid võimsusega 30–60kw, juhtimiskilp, sagedusmõõdik. Hüdrojaam töötas vahelduva eduga 1970-ndateni. Selle energiaga varustati põhiliselt lähiümbruse lautasid.

Tagasitulemine

Kuigi minu lapsepõlv möödus Hellenurmest vaid 10 km kaugusel Elvas, Karl Rudolfi vanema venna Johannes Voldemar Veski suvekodus (koos isa Vagi, ema Eva, õdede Ane ja Sveaga), ei sattunud ma kordagi Hellenurme, isegi mitte suvetöödele kolhoosi ajal, kuigi olin usin kõplaja ja käisin kõik koolivaheajad tööalpaljudes kolhoosides Elva ümber. Praegu on sellest veidi kahju, sest mitmed tuttavad ja ka veskikülalised meenutavad seda magusat pal-

gasaamise hetke Hellenurme kolhoosikontori 2. korruse kassaluugist, mille taga oli väike katusealune trellitatud aknakesega kassaruum. Mul on küll mees teiste kolhooside kontoreite hooned ja kassaluugid, mälust pole aga võtta pilti Hellenurmest. Sellest majast sai 1994. aastal minu kodu ja väiksest kassaruumist minu köök.

Lapsepõlvest mäletan lugusid Hellenurmest kui kunagisest paradiisist, kus kisselle tehti pangedeviisi ja salateid kaussidekaupa ning vanaema küpsetas neli leiba korraga. Igatahes kõlas tihti jutt kategooriast “helesinine lapsepõlv”. Mu vanemad olid korra 1970-ndatel Hellenurme maja juures käinud, siis oli veel köögis suur valge kolme poolega kahhelkivist pliit soemüüri alla olnud. Sama käis teiste ahjude kohta tubades, mis olnud tehtud kollasest, pruunist, rohelisest ja valgest kahhelkivist. Meie oleme neist remontide käigus leidnud vaid värvinäitena üksikuid kive.

Meie perele hakkas koitma, et saame veski ja talu tagasi 1992. aastal. Pärast kompensatsiooni kättesaamist, vaelevestuste väljatulemist ja kompensatsiooni tagasimaksmist, venis tagastamine läbi kaheksa kohtuotsuse 4 aasta peale. Siinkohal tuleb küll au anda minu isale Vagi Pärsimägile, kes seda asja pühendunud järjekindlusega ajas. Siin ei olnud tegemist ju lihtsalt kodukoha tagastamisega – see koht kuulus kolhoosile risti ja põiki, ja peale selle olid oma huvid valdustele ka endistel kolhoosnikel, kes seaduseauke ära kasutades üritasid tagastamisprotsessi ajal veel hooned erastada ehk ärastada (milline väljend just sellel ajal kõnepruuki tuli). Pärast hoonete tagasisaamist kulus veel 6 (!!!) aastat võitlust, millesse juba ka hulga minu närve kulus, et maa kinnistusse saada 7 lahustüki asemel 3 lahustükina.

Esimest korda tulin Hellenurme võimalikku uut elukohta üle vaatama isa kutsel 1993. aasta kevadel, koolivaheajal. Olin siis solfedžoõpetaja Vändra Muusikakoolis, värskest abiellunud ja ootasin oma esimest last. Siia elama tulek tundus sel hetkel täielik tagasiminekuks: kruusatee läks Elva poole, maja ülemine korrus, kuhu oleks võinud kohe elama asuda, oli tühi ja trööstitu, lahkunud kontori näoline. Siiski, vaated akendest mändidele ja üldine maja seletamatu hingus oli pealmise korra (pappviimistus, tapeedikihid, linoleumid, vineerid, pruunid määrdunud värvid) alt äratuntav. Vastus isale oli: „Ei, me ei tule siia kolkasse elama!“

Hellenurme veski
2013. a. juunis.
Foto: Mae Juske

Praegu võin veel lisada, et sel ajal polnud meil autot, mul polnud autojuhilube ja loomulikult polnud mobiile ega internetti. Lisaks oli pool maja ja pool veskit veel ühistu käes, pooleli oli kohtutee valduste kättesaamiseks.

Aasta hiljem aga olime kohal! Kevadest saati sai Elva ja Vändra vahet sõidetud ning ühte ja teist sätitud (mitte veel lausa remonditud) nii veski kui maja juures. 30. augustil 1994 ööbisime siin esimest korda. Jaak sai siis aastaseks.

Talv oli karm: oli külm, kahhelahjusid enam polnud, ühes toas oli katkise uksega plekkahi, keskküttetorud ja radiaatorid olid seintel, aga süsteem ei töötanud. Kui veed külmusid, pagesime Elvasse. Märtsis sündis Teele. Aga kui algas kevad ja tuli suvi, siis hing lausa hõiskas kogu selle toreduse sees, mida koht looduslikult ja maja oma suurusel, avastamisrõõmus ja ettekujutustes pakkus. Taustal ikka kogu aeg mure: mis saab edasi, juba järgmisel talvel?

Kohendasime tasapisi elamist, esimene remonditud ruum oligi köök vanas kassaruumis. Kadunud eksämm käis külas ja hüüatas oma pojale: „Pojake, sa tapad end siin tööga!“ Ei ta tapnud miskit, aga 3 aasta pärast oli ta meie juurest läinud.

Jäämine

Kui siiani olin olnud kahe lapsega koduperenaine, juhatades laulukoore Elvas ja Rannus ning asendades muusikaõpetajaid lähikoolides, siis nüüd pidin veski asja ajama hakkama või siis ise kah ära minema... Seda viimast varianti ma tegelikult ei kaalunudki, sest minu arust polnud mul õigust võtta järeltulijatelt võimalus kasvada sellise tähendusega kodus, esivanemate kodus, millest neid sunniti loobuma ja mille tagasisaamine 40 aastat hiljem nii keeruliseks oli kujunenud.

1994. a. siia jõudes oli veski nagu traditsiooniline veski muiste – koht, kus käidi vilja jahvatamas, järjekorrad paari kuuni, pärandusena kaasas vana mölder oma tüüpiliste kolhooslike tööharjumustega, mille juurde kuulusid pudelirivi ja hulk pudelisõpru küla pealt. 1998. a. ei tulnud tulusid enam ka nii palju, et oleks kasinalt pere ülalpidamiseks jätkunud. Turgude avanemisega taasisesisvunud Eestis unustati hinnaralli käigus toidu ostmisel kõik muud tegurid peale hinna. Nii ei hoolitud enam sellest, kus ja kuidas vili oli kasvatatud, mis aineid sellele lisatud. Peaasi, et jahu oleks odavam. Kadus nõudlus kodumaise toodangu järele, talumehed ei suutnud enam viljakasvatusega plussis püsida ja nii kadus ka veskitest töö.

Küll aga käidi niisama veskit uudistamas. Olin Rõngus muusikaõpetaja, asendajana 2 aastaks, aga 1. aasta lõpus tuli päris õpetaja tagasi. Mõni päev pärast koolist lahkumist oli ettevõtlusseminar Otepääl, kuhu läksin niisama maad kuulama. Sellest seminarist ei mäleta suurt midagi, küll aga juhtusin pärast vestlema ühe ettevõtlusnõustajaga, kes vaimustust olukorrast – noor naine veski ja turbiinidega! Tema innustuse ja nõuannete saatel olin sügiseks registreerunud küll FIE-ks ja saanud väikse stardikapitali kui ka registreerinud OÜ ja saanud soodsat laenu EAS-ilt hüdrojaama rajamiseks.

Hüdrojaama ehitamise saagat ei taha kohe meenutada, tulemuseks oli jaam, mis pidevalt polnud töökorras. Kui käis, siis valutas süda, et kas ikka käib, kui oli jälle katki, oli mure, et kas, kuidas, kunas ja kes korda teeb...

Veski käis huvilisi parasjagu nii palju, et meeoleu üleval hoida ja toetuda teadmisele, et tulevikus võiks sellest väga atraktiivne külastuskoht tulla. Üks külaline arvas teadvat, et sa

Hellenurme veski elumaja 2013. a. juunis.

Foto: Mae Juske

võid siin elu lõpuni kümne küünega rabada, oma tuludega sa seda kohta korda ei tee! Ma ei uskunud teda siis, nüüd aga lausa tean.

Lisaks jõustus 2003. a. 1. jaanuarist Toiduseaduse säte, mille järgi sellised vanad veskid ei sobinud enam toidukäitlejateks – puudused olid ületamatud ja kui keegi veel julges jahvatada, siis tegi ta seda trahvi hirmus. Põhinõue, mis esitati oli: seinad, laed ja põrand peavad olema puhastatavast materjalist (meil lubjakrohviga kaetud kiviseinad, puulaudis ja muud puukonstruktsioonid). Lisaks nõuti möldrile eraldi riietusruumi koos kraanivee ja WC-ga. Nn tila all kätepesemine ja kuivkäimla kasutamine ei tulnud kõne allagi, eriti veel meessoost möldri puhul. Eraldi teema oli kahjurite tõrje, igasugu pragude olemasolu, millistest ei oleks nii ehk naapidi üle saanud. Kuigi toidulaboris tehtud mikro-bakterioloogilised analüüsid tunnistasid veskitooted toiduks sobilikeks, jätsin siis toidukäitlemisloa taotlemise katki ja orienteerusin veski käitamisel vaid turismile st korraldasime jahvatust atraktsioonina huvilistele. Koludest jooksid välja suveniirid, mida ka vastavalt sildistatud pakikestes kaasa osta sai. Julgen siiski tunnistada, et kogu tutvusringkond on aastaid regulaarselt saanud söönuks veskimannast ja -jahust, ja kui pikem vahe tuli, nagu 2007–2009 turbiiniremondi tõttu, läks juba väsitavaks lubada, et *varsti saab jälle...*

2013 kevadel jõudsime veskipidamises PRIA toel suure olulise sammuga edasi – veski kõrvaltiivas on vana lagunenenud seinte, kinnimüüritud akende, maetud prügiga põrandaga vana sepikoja asemel valgusküllane leivakoda, kus sees suur leivaahi ja pliit lesoga, kenasti eksponeeritud võimsad laetalad ja must sepikoja lagi. Olemas on WC-d ja ehk suudame varsti ise sisustada ka väikse köögi. Nüüd saab veskiringkäigu järel suvel mõnusalt jahedas, talvel aga soojas leivakojas veskimuljeid jagada, koolitusi läbi viia, pidusid või seminare korraldada. Ka vanakolamuuseum teises veskitiivas on laienenud ja laieneb, küll korrektse tegevusplaanita, aga siiski pidevalt. Olen mälestised püüdnud sättida temaatikat ja ajalist eripära

arvestades. Palju asju olen saanud esivanematelt, aga ka annetusi on hulga. On tähelepanuväärne, et nüüd, kui taasiseseisvumisest saab 22 aastat, erutab külalisi muuseumitubades kõige enam nn nõukaaeg. Mida aeg edasi, seda julgemalt loodan tulevikus ajaloo huvilistest küllastajatest puudust mitte tunda, sest näen aja edenedes veski kui minevikupärandi vastu huvi tõusmas. Juba aastaid saan kinnitada, et Hellenurme vesiveski on kahjuks ainus vee jõul töötav püüli- ja jahuveski Eestis.

Vana-vanaisa ehitatud elumaja oleme püüdnud ajastutruult remontida–renoveerida. Alustasime üldkuju taastamisega, st lammutasime kolhoosiaegsed juurde- ja ümberehitised ja ka ümber maja maa sees olevad kütetrassid, uuendasime kõik kommunikatsioonid (elekter, imbsüsteem, oma kaevu vesi, maaküte). Nüüd ilutseb mändide all künka otsas kollane torniga häärber, mille sisuga tegelemine võtab veel hulga aastaid. Vesikoha ostnud Kaasiku talust pärit esiisale mõeldes on koridori põrandal nüüd kividest kirivöö motiiv, mis pärineb Maarja-Magdaleena kihelkonnast, kaheksakant keskel kaitsmaks me kodu nüüd ja tulevikus.

Suvepäevi alustan järves ujumisega, talvepäevi aga valgel lumel paljajalu käimisega, tuttavatele saan kinkida unustamatuid hetki tammi all, talvel aga suusarajalt otse sauna hüppamist. See kõik teeb elu siin vesikohas eriliseks ja laseb unustada ja üle elada need tagasilöögid, mis on ajalukku kirjutatud meie siinelamise ajal ja millest võiks eraldi loo kirjutada.

Õnn on see, et minu kõrvale on sattunud Antti, kes suudab, oskab ja tahab, oma töö kõrvalt ka veskiasja ajada. Täna on ta lahti võtnud ja töökorda sättinud mõlemad turbiinid, millest üks toimib väikese, aga töökindla hüdrojaamana; leidnud parima lahenduse lagununud veskitammi laudade ja resti asemele; kontrolli all hoidnud lugematuid muid veski süsteeme, elumaja remondist rääkimata.

Veski peal on möldriks Harri, kes endine kooliõpetaja, aga oleks nagu eluaeg mölder olnud, nii hästi sobib ta oma rolli küll veskikülalistele veskit tutvustades kui veskiseadmeid kõpitsedes! Veskikülalisi aitab vastu võtta ka äsja Hellenurme mõisalasteaia lõpetanud pere pesamuna Roosi, kes peab pühaks kohuseks turbiin ekskursiooni alguses ise lahti keerata ja sellega külaliste tähelepanu ja poolehoid juba alguses võita... Roosi elu läheb sügisest edasi juba Paluperä mõisakoolis.

Kuigi tegemisi siin saadab vaheldumisi rahulolu õnnestumistest ja pidev mure tegemata tööde pärast, on näha juba ka suuremaid edusamme külalise pilgule ja rõõmsat tõdemust, et meie pere on siin elanud sama kaua kui esivanemad ja veskit pidanud isegi kauem. Elu läheb edasi vesikohas kui ikka vett veskile ja inimesi veski peale jagub, olgu siis omasid või külalisi.

Infot Hellenurme veski kohta:

www.veskimuuseum.ee

www.facebook.com/HellenurmeVeskimuuseumMtu

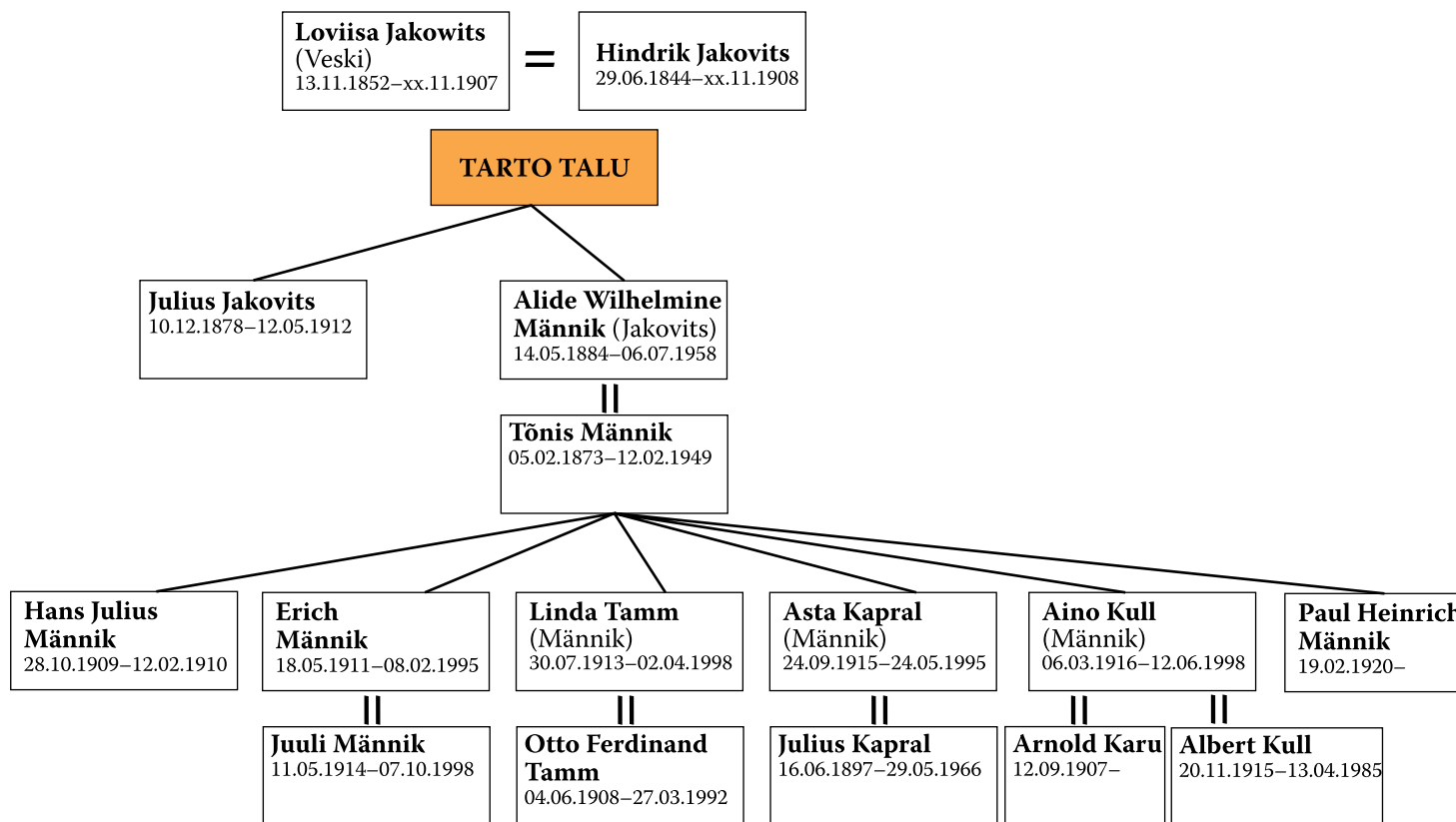
Kasutatud kirjandus

Lembit ja Uno Ainsoo, Tuhhat tartlast läbi aegade. Tartu 2003

www.dea.nlib.ee

Koduloolane 31. jaanuar 1959

TARTO TALU JÄRELTULIJAD

Taluomanikud 1939. a andmetel*

Tamm, Otto

Aida talu nr 31; kinnistu nr 1327

suurus 51 ha.

Sünd. 4.6.1908 Kudina v.; isa Johan, ema Emilie; abiel. Linda Männikuga al. 1933; tütar Asta-Aurelie. Talu om. 1939. Põldu 18, heina- ja

karjam. 16, metsa 2 ha. Karil. 13 (6 l.), hob. 3. Palgalistena päevalised.

Männik, Tõnis

Tarto talu nr 52; kinnistu nr 1679

suurus 43 ha.

Sünd. 23.1.1873 Olustvere v.; isa Aado, põllumees, ema Kadri; abiel. Aliide Jakovitšiga al. 1908; lapsed Erich, Linda, Asta,

Aino ja Paul. Talu om. 1913. Põldu 32, heina- ja karjam. 10 ha. Karil. 13, hob. 4.

*Allikas: Eesti talundid. Tartumaa. Koost. I. Lilles, A. Peda, A. Selgis ja E. Sepp. 1939.

Peedu Kull
Foto: erakogu

TARTO TALU 141 AASTA LUGU

Peedu Kull

Tarto talu tekkeaeg on teadmata. Kindlasti oli sellenimeline talu olemas viienda hingerevisjoni ajal 1795. aastal. Kahjuks on aga talu ajalugu enne 19. sajandi teist poolt veel põhjalikult uurimata. Teadaolev ajalugu saab alguse talu ostmisega mõisnikult ning nii sarnaneb kindlasti kõigi omasuguste tolleaegsete talude saamislooga.

Liivimaa talurahvaseadus, millega talupojad saavad õiguse talu endale päriks osta tuleb välja 13. novembril 1860. Nii siis algabki selle talu lugu 23. aprillil 1872 kui Kudina mõisa pärihärna, krahv Ernst von Manteuffel müüb Tarto talukoha (nr 52) suurusega 23 taalrit ja 49 krossi (42,6 ha) hinnaga 3040 hõberubla Indrik Jakovitšile. Tasumine pidi toimuma 15 aasta jooksul. Lisaks sai ostja mõisalt kuus aastat tasuta küttepuud, mille pidi ise üles töötama, ja üks kord teatud koguse tasuta ehituspuitu hoonete remondiks, mille samuti pidi talu ise üles töötama.

3. juunil 1877 abiellus Indrik Jakovitš Sepa talust pärit Loviisa Veski, kellest sai Tarto talu esimene perenaine. Sellest abielus sündis kaks last – poeg Julius ja tütar Aliide. Peale Indriku surma 1908. aastal päris talu poeg Julius. Juliusele ei olnud antud kaua elada, ta suri 1912. aastal 34-aastaselt. Enne surma oli ta abiellunud, kuid kuna see abielu kestis väga lühikest aega ja abielus ei olnud lapsi, ei tekkinud lehel otsest pärimisõigust ning talu päris Juliuse õde Aliide.

Aliide oli 1908. aastal abiellunud Kaiavere mõisa juustumeistri Tõnis Männikuga, kellest sai 22. märtsist 1913 Tarto talu kolmas pärisperemees. Sellest abielust sündis kuus last. Esimene poeg suri imikuna, ülejäänud kolm tütar ja kaks poega elasid täiskasvanuikka.

Tarto talu peremees Hindrik Jakovits ja perenaine Loviisa Jakovits (Veski) ning peretütar Alide Wilhelmine (abielus Männik). Foto u 1900.
Foto: erakogu

Tarto talu pererahvas: Alide Wilhelmine ja Tõnis Männik.

Foto: erakogu

Vanem poeg Erich Männikust sai koolitatud piiritusmeister ja ta elas Tapal. Tütar Linda Tamm oli taluperenaine Aida talus Kõrenduse külas, Sepa talu vahetus naabrus. Tütar Asta Kapral oli taluperenaine Kadrina talus Palamuse külje all Eerikvere külas. Tütar Aino sai pärast isatallu tagasi kolimist taluperenaiseks Tarto talus Vaidaveres. Poeg Paul Männikul tekkisid sõja ja vangilaagri vintsutuste järel psüühilised häired ja ta veetis oma viimased aastad hooldekodus, kust ta mingil hetkel põgenes ja tema viimane saatus on teadmata.

Koos riigikordade vahetumisega muutus kõik ka Tarto talus. Olukorra muutis eriti keeruliseks see, et peremees Tõnist tabas

halvatus ja ta jäi voodihaigeks. Tütar Aino oli abiellunud Pataste küla sepa Arnold Karuga. Sellest abielust sündis kolm last. Neist esimene laps, poeg Ants, suri imikuna ja teised olid kaks tüdrit, Malle ja Maimu. 1945 aastal Arnold vangistati ja tema edasine saatus on teadmata. Aino oma kahe tütreaga kolis tagasi isatallu, kus tal tuli üksinda hakata talule jäetud

Tarto talu noorim põlvkond 1948. a. Tõnu ristsetel.

Taga: Ano Kapral, Maret Kapral, Malle Väljaste, Kai Kapral, Enn Männik.

Keskel: Lea Kapral, Reet Männik, Maimu Karu, Elga Kapral, Maris Männik, Leili Kapral.

Ees: Anne Männik, Tõnu Männik, Tiina Männik.

Foto: erakogu

Aida talu maja ees 1956. a.

Taga: Otto Tamm, Elga Kapral, Maimu Karu, Ano Kapral, Kai Kapral, Virve Tamm, Asta Tamm, Juhan Roos.

Keskel: Linda Tamm, Erich Männik, Juuli Männik, Julius Kapral, Alide Männik, Asta Kapral (süles I lapselapselaps Marje Roos), Aino Kull (Männik), Albert Kull.

Ees: Leo Tamm, Juhan Kapral, Tõnis Kull, Vaike Tamm, Tõnu Männik, Leili Kapral, Peedu Kull, Lea Kapral.

Foto: erakogu

7ha majandama. 1948. aastal abiellus Aino Ehavere vesiveski töölise Albert Kulliga. Sellest abielust sündisid kaks poega Tõnis ja Peedu.

1949. aasta 12. veebruaril suri Tõnis Männik. Kui toimus märtsiküüditamine, viidi ka Aino pere koos ema Aliidega vallamajja ja pidi saadetama Siberisse. Kuna aga Aino oli hiljuti abiellunud, oli tema nimi muutunud ning Albert Kull oli sõja lõpus mobiliseeritud Punaarmee, mis tegi temast sõja võitjate poole veterani, lasti nad õnneliku kokkusattumuse tulemusena koju tagasi. Ema Aliide aga viidi Novosibirskisse, kust ta tuli tagasi 1956. aastal ja kaks aastat hiljem suri.

Nii tekkis Tarto talusse uus perekonnanimi Kull. Koos kolhoosikorraga tekkisid ka Tarto talus uued majandussuhted. Talu maakivist lauta koondati tollase kolhoosi „Uus Tee“ Vaidavere brigaadi üks osa hobustest. Kuna Aino töötas tallimehena, siis oli ta alati kohal ja olukord taluõues oli teatud mõttes kontrolli all.

Talu elamu aga oli juba vana, katus ei pidanud vett ja ka muidu oli viletsas seisus. 1966. aastal tegi Albert Kull tolle aja kohta tavatu käigu: ta soovis oma elamu kolhoosilt tagasi osta. Imelisel kombel julges tollane kolhoosiesimees Viljar Karo sellega nõustuda ja saigi tehing tehtud. Maja väärtust arvestati küttepuude hinnas, nii et Albert maksis maja eest vaid 25 rubla. Leidliku mehena lammutas Albert rehetoa palkidest konstruktsioonid, kus oli suur hulk ehituskõlblikku kuiva ja läbisuitsenud materjali. Sellest meisterdas ta olemasolevas rehielamu elamu poolal sisse kolm uut seina, tekitades maja sisemusse uue väiksema

elamu kolme toa, köögi, sahvri ja koridoriga. Hiljem lammutati üleliigne esisein maha ja rehielamust sai kaks väiksemat hoonet. Ehitus sai valmis 1968. aastal.

Sammhaaval ostis Albert tagasi ka aida ja sauna ning sai selle moega panna neile uued katused. Kuna selleks ajaks hobuste tähtsus põllumajanduses muutus peaaegu olematuks, ei hoolinud keegi enam hobusetallist või õigemini talu lehmalaudast ja 1973. aastal varises selle katus lõplikult kokku. See kurb vaatepilt püsis üle kümne aasta.

1977. aastal avastati Albertil vähkkasvaja ning tema tervis halvenes kiiresti. Sellele vaatamata elas ta veel kaheksa aastat ning suri 13. aprillil 1985.

Kui selgus isa haigestumine, tuli samal aastal kolhoosi tagasi pere noorim laps, poeg Peedu, kes oli abiellunud kooliõpetaja Merike Rogeriga. Selles peres on neli last, kaks tüdruki ja kaks poega. Esialgu elas pere Palamusel paneelilamuses, 1990 koliti lõplikult koju. Kuna seitsme inimese jaoks oli kolme tuba ilmselgelt vähe, otsustas pereisa katusealusesse tube juurde ehitada ja nii sai vana maja 1992. aastal teisele korrusele kolm tuba.

1986. aastal algasid lauda taastamistööd ning 1987. aasta talvel olid kolhoosipere loomad oma õiges talulaudas jällegi sees. Siis olid kolhoosikord veel kõval järjel ja keegi ei arvanud, et sellest tuleb alus uuele Tarto talule.

1996. aastal suri Tarto talu perenaine Aino Kull, kes oli ära näinud kõik riigikorrad 20. sajandil. Kõige vähem soovis ta tagasi talusid selle hullu töö pärast, mis teha tuleb. Samal ajal oli ta väga õnnelik, kui pisitasa kõik toimima hakkas ja ise peremees said olla.

Pere neljast lapsest kõik on valinud oma kindla suuna ja õpivad või töötavad oma valitud erialal. Vanem poeg Margus valis erialaks põllupidamise, lõpetas Eesti Maaülikooli ja asus tööle esivanemate Tarto talusse. 2006. aastal abiellus ta Tiina Pink'iga. Täna on peres kolm last. Alates 2011 on Margus Tarto talu uus peremees. Esimese suure tööna ehitas ta talule uue elumaja vana rehetoa ja rehealuse kohale.

Nii ajaratas ringi käib. See on lühike Tarto talu 141 aasta lugu.

Vasakul: Peedu Kull Tarto talus 2010. a peetud kokkutulekul lippu heiskamas.

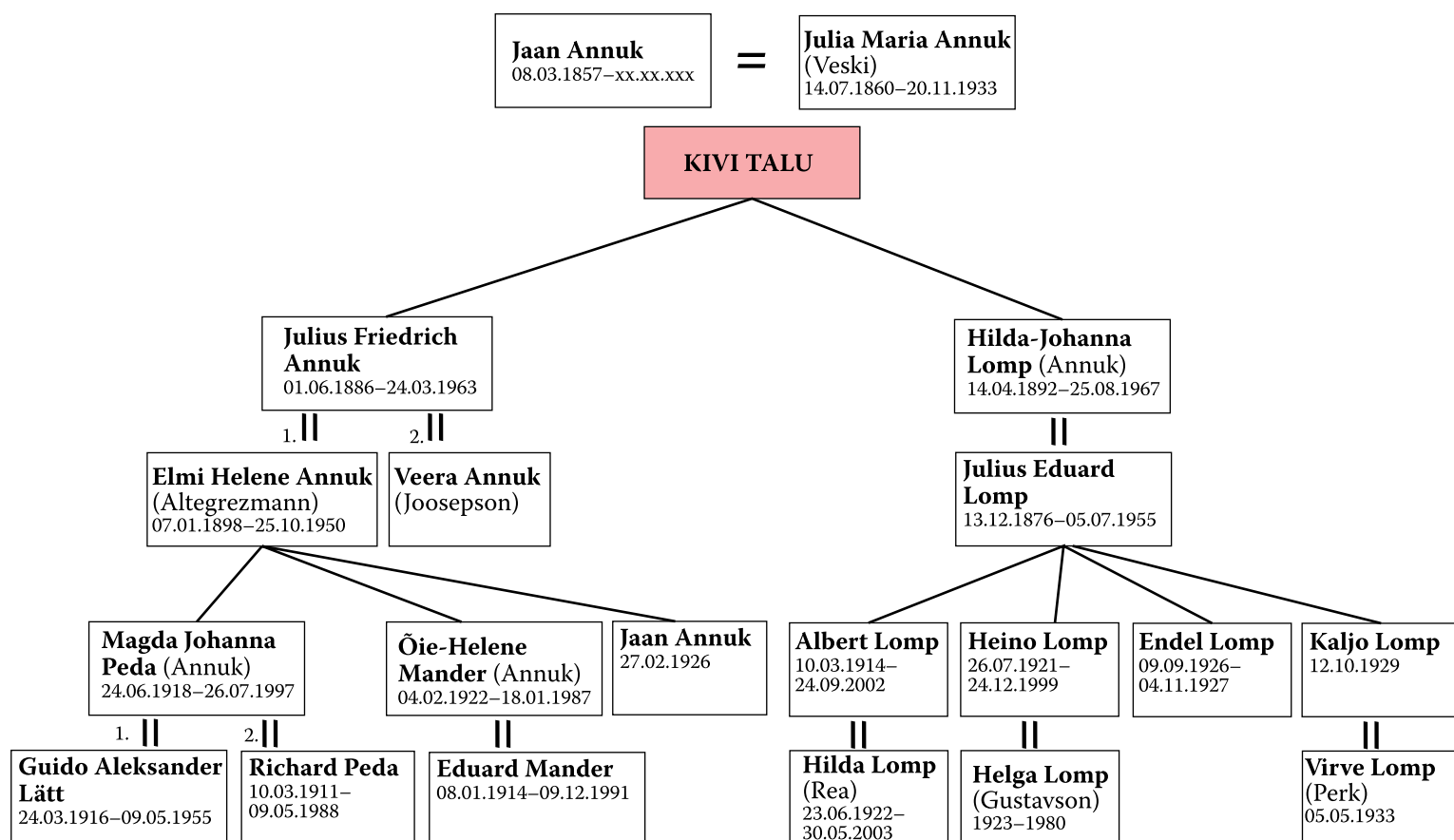
Paremal: Tarto talu noorperemees Margus Kull

Fotod: erakogu

Tarto talu järeltulijad 2010. a peetud kokkutulekul.
Foto: erakogu

KIVI TALU JÄRELTULIJAD

Taluomanikud 1939. a andmetel*

Lomp, Julius

Möldre talu nr 51; k i n - nistu nr 3049

suurus 41 ha.

Sünd. 13.12.1876 Elistvere v.; isa Andres, ema Liisu; abiel. Hilda Annukiga al. 1913; poeg Albert usu- teaduse üliõpilane, Heino

gümn. õpilane ja Kaljo. Tegev tuletõrjes, rahvaraamatukogu s. esimees. Talu peab al. 1909. Karil. 14, hob. 3. Viljap. 60, marjap. 90. Aasta- teen. 2.

Annuk, Julius

Kivi talu nr 16; kinnistu nr 1355

suurus 52 ha.

Sünd. 1.6.1886 Maarja- Magdaleenas; isa Jaan; abiel. Helmi Altekrenz- manniga al. 1916; lapsi 2 tütar ja 1 poeg; tegev

org-es. Talu päris isalt 1929. Karil. 20, kanu 40 ümber.

*Allikas: Eesti talundid. Tartumaa. Koost. I. Lilles, A. Peda, A. Selgis ja E. Sepp. 1939.

Kivi talu (eemal sigala ehitus)

Foto: erakogu

Kivi talu pere 1930. a.

Tagareas: Magda, Julius, Helmi ja Õie.

Esireas: Jaan Annuk ja Julia Maria Annuk (Veski), nende vahel pojapoeg Jaan.

Foto: erakogu

KALJO LOMBI MÄLESTUSI OMA ELUST

Sünnikoht ja alghariduse omandamine

Olen sündinud talupidaja pere kolmanda pojana 12.10.1929. Isa Julius-Eduard Lomp sündis 13.12.1876; ema Hilda-Johanna (Annuk) Lomp sündis 14.04.1892; vend Albert sündis 10.03.1914; vend Heino sündis 26.07.1921. Sünnikoht asus kaunil vooremaastikul Jõgeva maal Tabivere vallas Kärksi (varem Raigastvere) külas Möldre talus (40,6 ha).

Koduvoorelt võis korraga näha viit järve: Saadjärv, Soitsjärv, Kaiavere, Elistvere ja kodujärv – Raigastvere. Maarja-Magdaleena kirikusse oli 10 km. Seal lähistel elas meie onu Julius Annuk, kelle peres oli kaks tütar: Magda ja Õie ning poeg Jaan, kes sai sõjas surma. Meilt Tartu poole oli Äksi kirik samuti 10 km kaugusel. Tartusse oli meilt 30 km, kus kord nädalas käidi hobusega turul.

Alghariduse sain Raigastevere algkoolis, kus peale koolihariduse omandasid tollased õpilased ka kiviktaimla rajamise ja hooldamise kunsti vabariigis tuntud koolijuhhi ning kiviktaimla entusiast Karl Maldari (Koit Maldari isa) juhendamisel.

Meie peres peeti haridust väga oluliseks. Albert õppis ülikoolis algul teoloogiat, hiljem agronoomiat, mille lõpetas 1947.a. Heino lõpetas Tartus gümnaasiumi ja põgenes 1944. a. sügisel sõjasündmuste keerises Saksamaale ja hiljem Austraaliasse.

Töö kodutalus

Meie vanemate põhimõte oli, et kõigi väärtuste loomise lauseks on töö. Nii tuligi minul väikese poisipõnnina 6-aastaselt alustada karjaskäimist 16 veise ja 12 lambaga, abiliseks oli mul hea karjakoer. Hiljem, sõjaaastatel, 10- kuni 15-aastaselt tuli teha juba kõiki põllutöid. Kõige raskemaks oli suvel heinatöö ja sügisel viljakoristus ning vilja masindamine ümbruskonna 20-s talus talgutel. Raske talutöö tegi meist poistest terved ja töökad inimesed.

Õppimine Väimela Põllumajandustehnikumis

Minust kui kõige nooremast poisist pidi saama talu pärija, selleks oli vaja mitmekülgseid teadmisi tööks põllumeheks. Nii saadetigi mind 1946. a. augustis Väimela tehnikumi (andis

*Möldre talu Lompide perepilt
1930. a.
Julius Lomp, Albert Lomp,
Heino Lomp ja Hilda Lomp,
kelle süles on Kaljo Lomp.*

keskhariduse ja agronoomi eriala) sisseastumiseksamitele. Õppetöö algas 1. septembril ning õppimine oli pingeline, milles teooria ja praktika käisid käsikäes.

Kuna vanemad tehti 1947.a. nõukogude võimu poolt kulakuks, pidin oma päritolu ja vennad maha vaikima, vastasel korral oleks mind tehnikumist välja heidetud. See oli kole aeg. 1949.a. märtsiküüditamise aegu magasin neli ööd Väimelas heinaküünis viiekraadise külmaga. Alles paar nädalat pärast küüditamist sain teada, et vanemad olid äraviimise eelõhtul 24. märtsil saanud kodust põgenema Tartu lähistele. Albert, kes töötas Tartu Ülikoolis õppejõuna, sai ka peitu minna. Teda oli korteristki, kus ta tol ajal elas, otsimas käidud. Juhtimispraktika ajal tehnikumis 1949. a. aprillis–mais viibisin Läänemaal Lihula agrojaoskonnas, kus tegin viiele noorele kolhoosile tootmisplaane. See oli ilus ja hirmuvaba aeg

Tööesuunamine ja töö Tallinna Masinatraktorijaamas (MTJ)

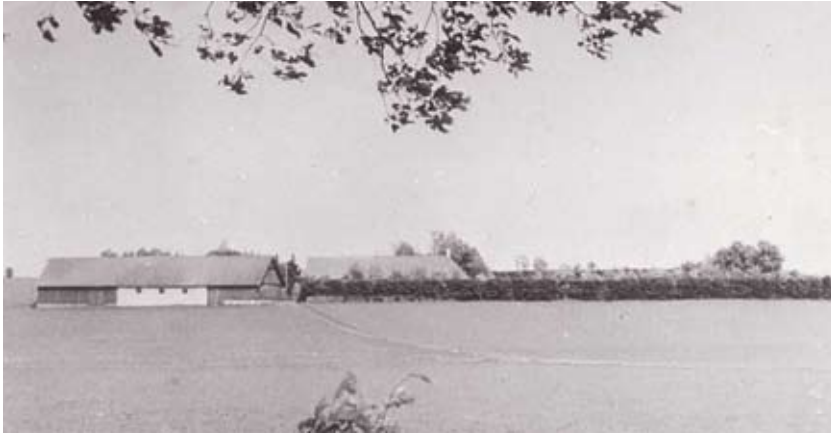
Peale tehnikumi lõpetamist 31. juulil 1949. a. suunati mind tööle Võru maakonda. Tahtsin elukohta vahetada vanemate „musta mineviku” tõttu, seepärast palusin Põllumajandusministeeriumis määrata end Harjumaale ja saingi Tallinna MTJ-i agronoomiks, mis asus Kose-Uuemõisas, Tallinnast 40 km kaugusel. Seal oli ka pisut kõrgem palk. Pidin käima viie valla kolhoosides lepinguid, akte ja tootmisplaane tegemas. Iga päev tuli läbi sõita 40–60 km jalgrattaga või hobusega. Kui traktoribrigaadi brigadir haigestus, tuli ka tema töökoolest täita. Selle eest sain kolhoosidest naturaaltasu teraviljana, mille jahvatasin jahuks ja müüsin ära ning juba teisel aastal ostsin mootorratta. Elu muutus paremaks. Korteri sain Ravila Põllumajanduskooli lähistele, masinatraktorijaamast 10 km kaugusele tallu (kevadepäevad olid omanikud ära küüditatud). 1949. a. septembris tõin sinna elama ka redus olnud ema, isa varjas end kodukülas, Albert Tallinnas ühes korteris.

Kolhoosides käies tuli pidada ka loenguid maaviljelusest ja loomakasvatusest. Üks väga meeliterutav seik juhtus 1950. a. talve hakul. Käisin hobusega ühes kolhoosis loengut pidamas. Tagasitee läks masinatraktorijaama juurest mööda. Äkki kuulsin videvikus teekäija hüüet: “Kulla külamees, võta mind ka küüti!” Üllatus ja rõõm olid väga suured, kui hüüdjaks osutus oma isa. Ta oli käinud mind MTJ-s otsimas, seal oli öeldud, et olen kolhoosis ning ta hakkaski jalgsi Ravila suunas astuma. Nii viisingi pimedas isa enda poole, kus ta elas talvel mitu kuud. Hiljem Abjas elades kolis isa lõplikult minu juurde elama. Albert tuli redust välja 1951.a. ja asus tööle Tallinna aiandis agronoomina. 1953. a. juulis abiellus ta Hildaga ja neil sündis 25. mail 1955. a. poeg Andres.

Töö õpetajana

Elasin Ravila Põllumajanduskooli lähistel ja käisin tihti seal toimuvatel pidudel. Mul oli hea läbisaamine sealsete õpetajatega ja nii tehtigi mulle ettepanek hakata kohakaasluse alusel koolis maaviljelust õpetama. Nõustusin ja minust saigi 1951. a. veebruaris pikkadeks aastateks õpetaja.

1952. a. sügisel, kui täitus 3 aastat suunamisest, lahkusin masinatraktorijaamast ja asusin tööle Abja Linnukasvatuskooli õppemajandi juhatajana ja õpetajana. Kahjuks see kool likvideeriti ja tuli ette võtta 1953. a. sügisel uus kolimine ning töö Ambla Põllumajanduskoolis õpetajana ja õppemajandi juhatajana. Kuna õpetajalt nõuti kõrgemat haridust, siis asusin 1954. a. jaanuaris Eesti Põllumajanduse Akadeemia (EPA) Kaugõppeteaduskonda agronoomiat õppima, mille lõpetasin 1960. a. juunis III lennuna.

Möldre talu 1939. a

Möldre talu 2000. a

Heino saatusest saime teada alles 1954. a. Amblas olles Maldari memmelt. 1955. a. 5. juulil suri isa 79-ndal eluaastal (ma olin parajasti Tartus eksamisessioonil). Ärasaatmine toimus Ambla kirikus ja mulda sängitamine Tallinna Rahumäe kalmistule.

Ambla Põllumajanduskooli tegevus lõpetati 1956. a. sügisel ja ma asusin õpetajaks vabariigi suurimasse põllumajandustehnikumi Vaekülas. Saatuse kiuste lõpetati sellegi kooli tegevus 1959. a. Minule avanes võimalus saada sama aasta 1. septembril Jänedal Põllumajandustehnikumis õpetaja ametikoht. Hiljem olin õpetajaameti kõrval ka õppealajuhataja Jänedal PT-s ja koolidirektor Kadrina Keskkoolis (1961–1963, kus ehitasin valmis kooli juurdeehituse). Ema lahkus manalasse 75-aastaselt 25. augustil 1967. a. ja sängitasime ta isa kõrvale Rahumäele.

1970. a. paluti mind kohakaasluse alusel ka Lehtse kooli (Jänedalt 12 km kaugusel) keemiaõpetajaks, kus töötasin 33 aastat.

Viimased aastad olid kõige töörohkemad: töötasin neljas ümbruskonna koolis keemiaõpetajana ja põhikohaga Jänedal Põhikooli ja Lasteaia majandusüksuse juhatajana 9 aastat. Lemmikained, mida paljude ainete kõrval olen õpetanud olid mullateadus, maaviljelus ja keemia. Iga keemiakursust alustasin motoga: “Keemia – see on ilu, mugavus ja leib”. Mullateaduse ja maaviljeluse motoks oli mul: „Muld on elu häll ning ta tasub ausalt hoolsa harija töö ja vaeva”. Alates 01.09.2003 olen pensionil. 15. augustil 2003 täitus 57 õpingu- ja tööaastat.

24. septembril 2002 lahkus manalasse 88. eluaastal Albert ja sängitasime ta samuti Tallinnasse Rahumäe kalmistule.

Ühiskondlik töö ja reisimine

Kõigil töökohtadel tuli teha palju ühiskondlikku tööd (see oli tasuta töö). Mitmes koolis juhtisin ametiühingutööd, olin noorte organisaator, viisin läbi festivale, kursusi ja olin korrakaitse organisaator. Võtsin osa näiteringide tööst 12 lavastuses. Neli aastat osalesin vabariigi tehnikumide ühiskondlike erialade nõukogu töös. Tasuks selle tegevuse eest sain 1969. a. esimest korda sõita välismaale Soome. Hilisemal ajal oli võimalus käia 13 välisriigis. 12 aastat olen tegelenud vabariigi künnimeistrivõistluste ettevalmistamisega, mille tasuks sain osa võtta Saksamaal toimunud ülemaailmsel künnimeistrivõistlustel. Õpetaja ameti tõttu tuli iga viie aasta tagant käia ühe- kuni kahekuulistel täienduskursustel Kiievis, Valgevenes Gorkis, Volgogradis, Peterburis, Riias ja Tallinnas.

Valmistatud on hulgaliselt koolidele näitlikke õppevahendeid ja võetud osa vabariigi tehnikumide kutsealade võistlustest. Kogu selle töö eest on saadud hulgaliselt tänu- ja aukirju.

Perekond

Abikaasa Virvega Rakverest tutvusin 1953. aastal, abiellusime 11. augustil 1956. Pulmapidu pidasime Ambla Põllumajanduskoolis. Virve oli õppinud arvepidajaks ja õppis täiendavalt raamatupidamist Saku Põllumajandustehnikumi Kaugõppeosakonnas 1954–1959. Poeg Ando sündis 23. detsembril 1956. a. Amblas ja elab Pärnumaal Tõstamaal oma majas. Tal on neli last: esimesest abielust Luulega tütar Karin (10. 12. 1978) ja poeg Aivo (20.05.1980), teisest abielust Kajaga tütar Keir (02.05.1992) ja poeg Kaur (25.06.1994). Meie teine poeg Avo sündis 28. augustil 1961.a. Kadrinas ja elab Lääne-Virumaal Tamsalus oma majas, abiellus Irjega ning neil on kaks poega: Karmo (14.10.1986) ja Karel (02.06.1990).

Kaljo ja Virve Lombi pulmad Amblas 1956. a. aug.

Esireas vasakul Johannes Voldemar Veski ja paremal viimane Aliide Männik.

Foto: erakogu

Virve on olnud mõistev ja heatahtlik elukaaslane. Oma lastes oleme püüdnud kujundada samasuguseid põhimõtteid ja väärtushinnanguid nagu meie endi kodudeski seda tehti.

Heino manalasse varisemine 24. detsembril 1999 oli meile raskeks kaotuseks. Heino oli minule parimaks vennaks, kellega lapsepõlves palju möllasime ja keda hiljem koos Helgaga sai raudteejaamast vedruvankril või saaniga koju Möldrele sõidutatud aastatel 1943–1944.

Minu ristipojad

Jaanus Männik – emapoolne sugulane (tema isa oli minu ristiisa), kes elab Pärnumaal Surjus ja on Riigikogu liige teist koosseisu.

Ülo Mander – emapoolne sugulane, onutütre Õie poeg, elab Tartus ja on Tartu Ülikooli geograafiaprofessor (tema isa Eduard varjas end meie talu heinaküünis 1944–1946).

Andres Lomp – vennapoeg, elab Tallinnas, on arvutitarkvarafirma tegevdirektor.

Minu elu rõõmsamad sündmused:

- Teade ema, isa ja Alberti küüditamisest pääsemisest tänu nende ettenägelikkusele;
- Tublide ja tervete poegade Ando ja Avo sündimine;
- Kohtumine Austraaliast külla sõitnud vennaga 1996. a. suvel pärast 52 aasta möödumist;
- Reis Austraaliasse koos Virvega 2004. a. kevadel külla venna laste peredele.

Lõpetuseks

Kokkuvõttes andsid minu vanemad, Väimela Põllumajandustehnikumi ja Eesti Põllumajanduse Akadeemia õppejõud, toredad töökollektiivid mulle palju teadmisi ja oskusi, kasvasid minus tahtjõudu, õpetasid tööd tegema ning austama, mille eest olen neile südamest tänulik.

Lõpetan filosoofi ja kirjaniku Anne Friedli sõnadega: „Ikka eluga kaasas, tänulikuna kõige eest, mida antakse. Ja andmas alati – kui saab, osutada armastust. Ei või iial loota, et uus põlvkond jälgiks elus reegleid, mille järgi ise sai elatud. Tuleb vaid panna kõike tähele ning mõista sündmuste põhjusi...”

Jänedal veebruaris anno 2004

Kolm venda: Kaljo, Heino ja Albert Lomp jälle koos pärast 52 aasta möödumist Tallinna lennujaamas 1996. a. juunis.

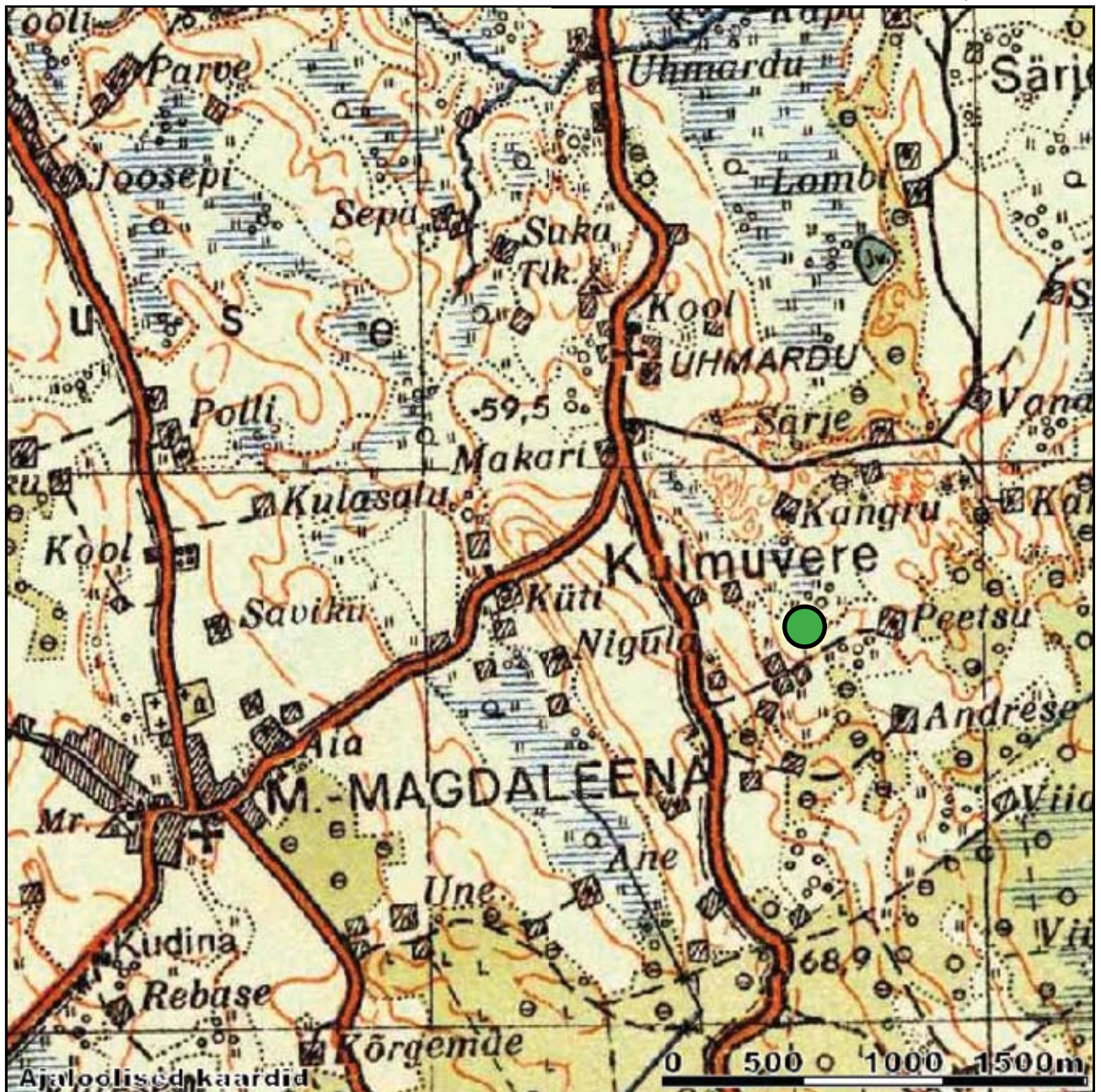
Foto: erakogu

LISA
TALUKAARDID MAA-AMETI
REGISTRIST
1935–1939

Väljavõte Maa-ameti kaardiserverist

PEETSU talu

X = 6502872, Y = 662439

X = 6498983, Y = 658550

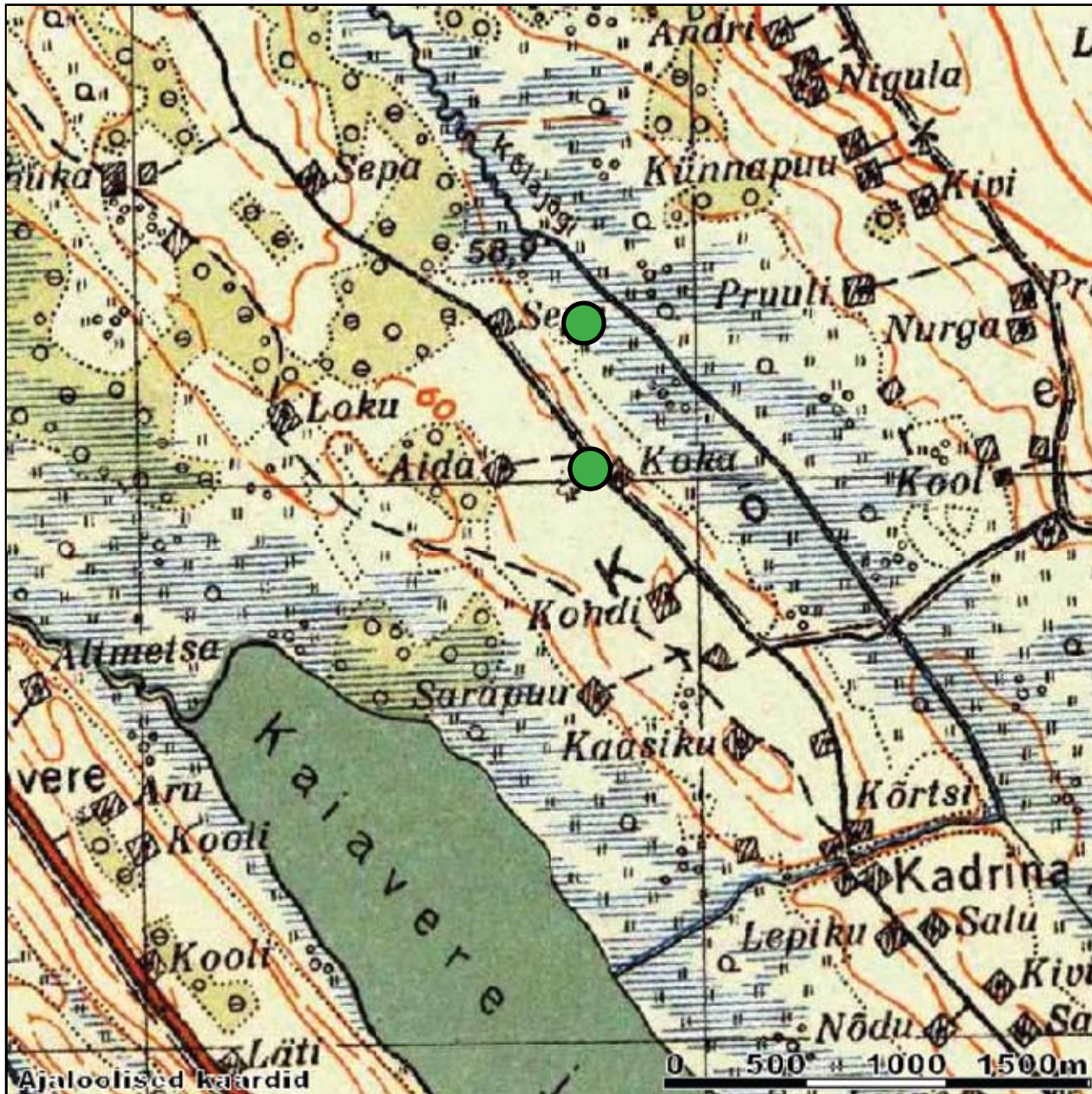
M 1:2286

Kaardiserveris olev info ja sellest tehtud väljavõtted on informatiivsed ega ei ole ametlikud. Väljavõtete kasutamisel peab ära märkima nende päritolu.

Aluskaart

Väljavõte Maa-ameti kaardiserverist SEPA ja AIDA talu

X = 6502849, Y = 657462

1 X = 6498960, Y = 653573

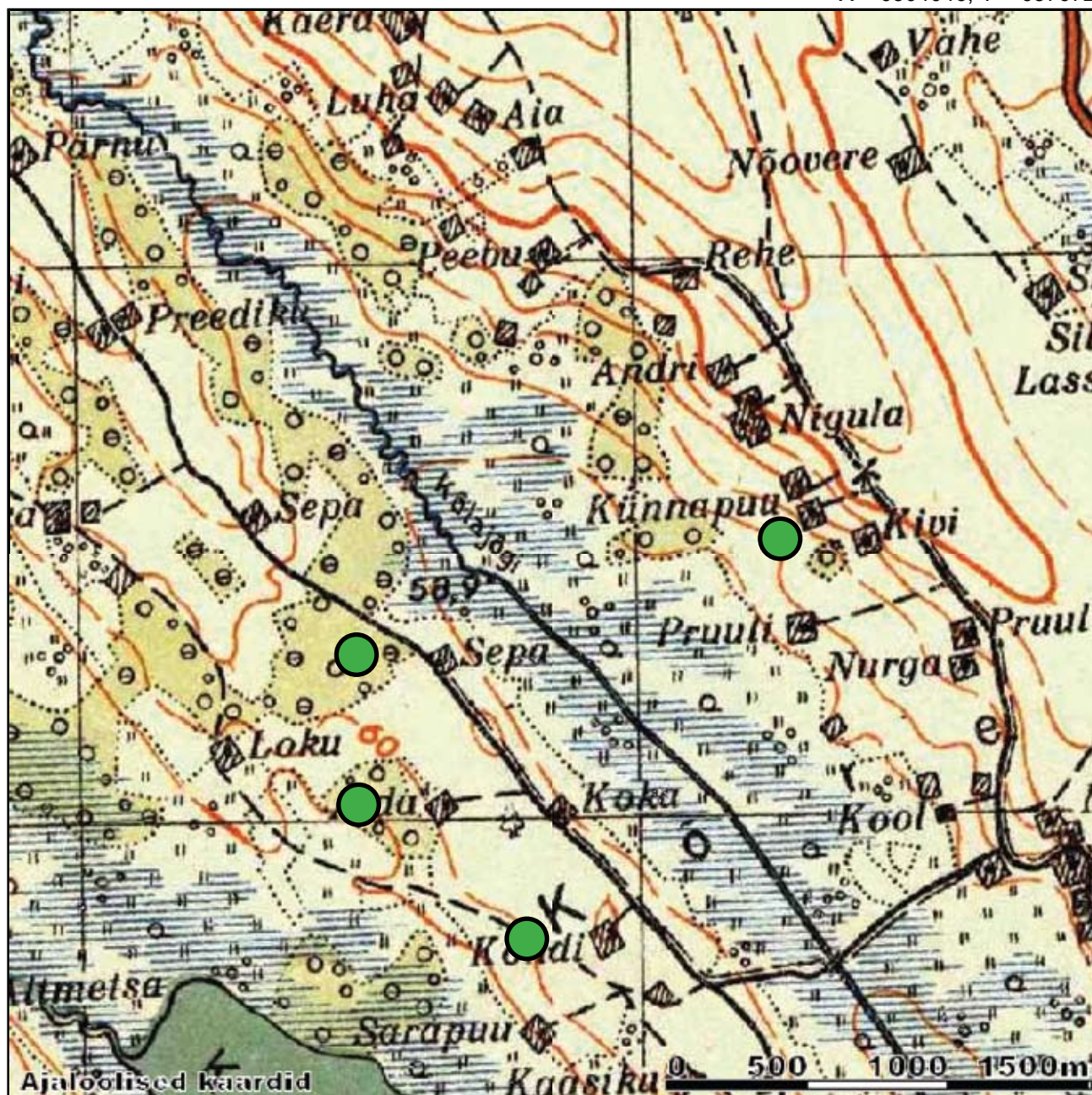
M 1:22861

Kaardiserveris olev info ja sellest tehtud väljavõtted on informatiivsed ega ei ole ametlikud. Väljavõtete kasutamisel peab ära märkima nende päritolu.

Aluskaart

Väljavõte Maa-ameti kaardiserverist SEPA, KIVI, AIDA ja KONDI (TANI) talu

X = 6504046, Y = 657672

X = 6500157, Y = 653783

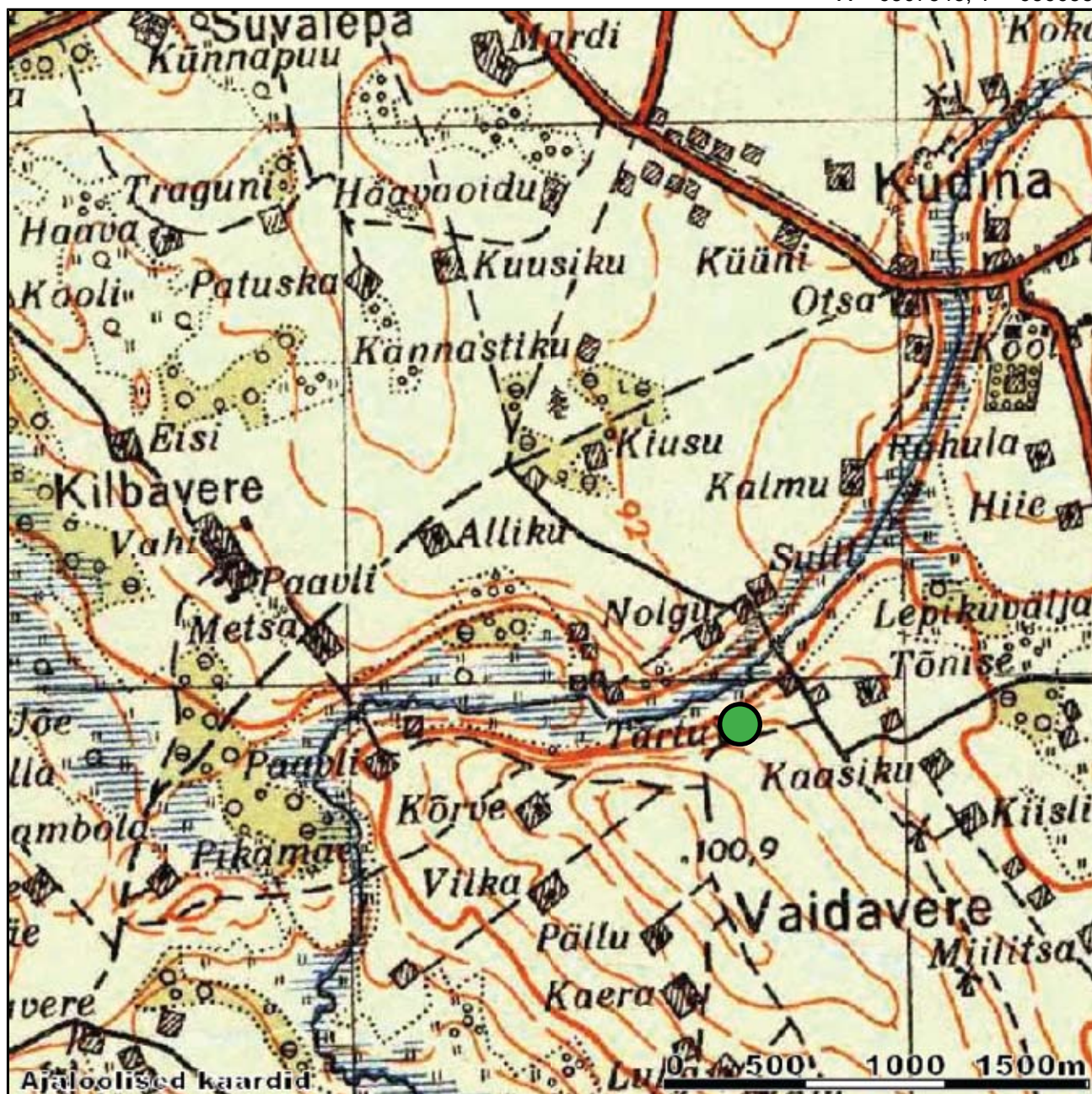
M 1:22861

Kaardiserveris olev info ja sellest tehtud väljavõtted on informatiivsed ega ei ole ametlikud. Väljavõtete kasutamisel peab ära märkima nende päritolu.

Aluskaart

Väljavõte Maa-ameti kaardiserverist TARTO talu

X = 6507543, Y = 656658

X = 6503653, Y = 652768

M 1:22861

Kaardiserveris olev info ja sellest tehtud väljavõtted on informatiivsed ega ei ole ametlikud. Väljavõtete kasutamisel peab ära märkima nende päritolu.

Aluskaart